

Maisema- selvitys

Nurmes ja Valtimo

Tuotettu osana Maisema ja alueiden käyttö
MAR-C1017 -kurssia.

8.10.2021

Tekijät: Aalto-yliopiston maisema-arkkiteh-
tuurin opiskelijat

GIS-karttapohjat: Rasmus Lammela

Taitto: Miira Virtanen

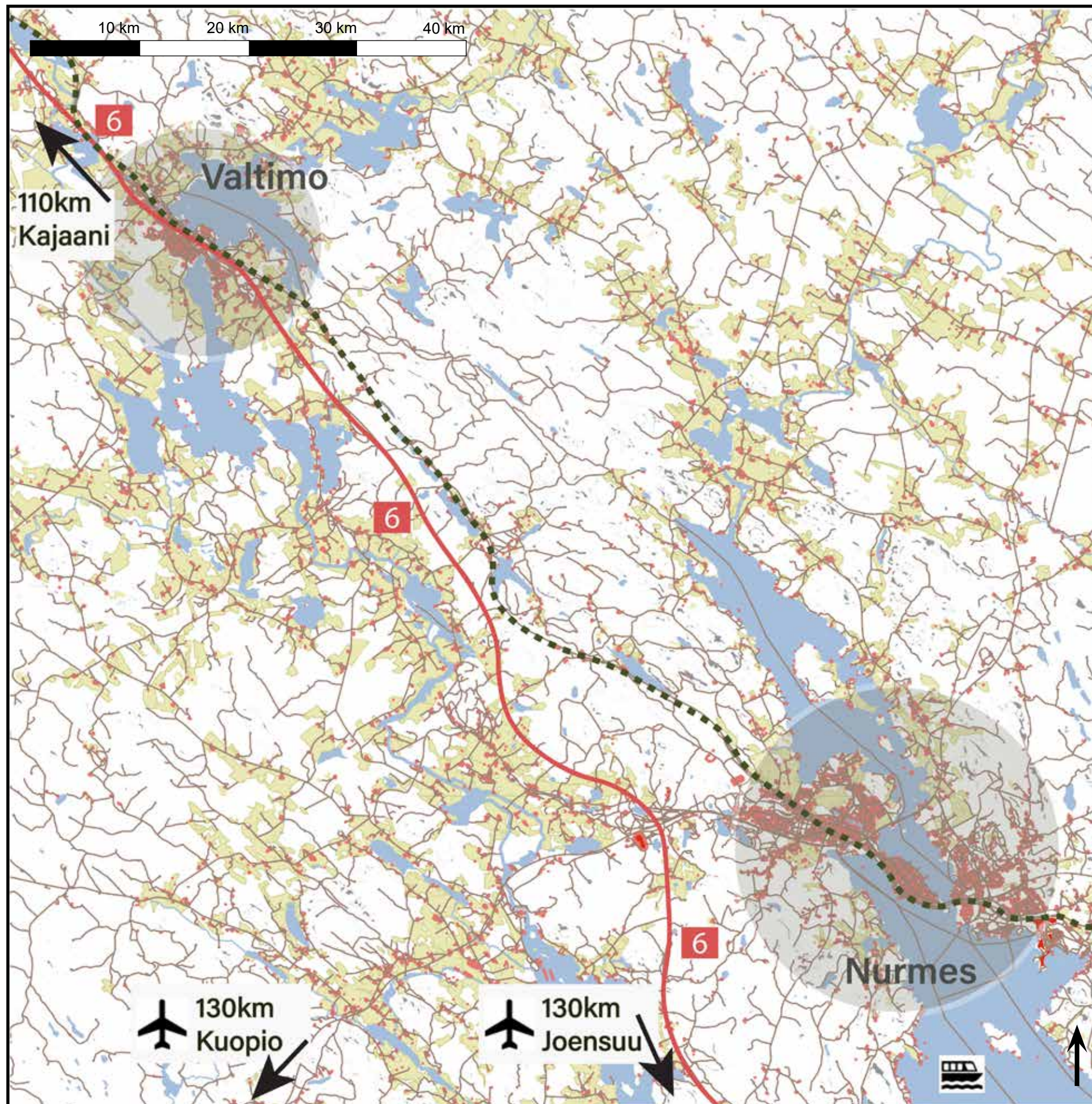
Kartat ja tekstit:
Noel Apell
Elina Aydemir
Henriikka Härmä
Katarina Jakobson
Pihla Jokinen
Jonna Kankaanpää
Jenni Karhapää
Jenni Laamanen
Antti Lammi
Tiia Lassila
Pinja Lindholm
Lotta Lipsanen
Lotta Nikulainen
Tiia Oksanen
Olavi Pietiläinen
Mila Raudaskoski
Sandra Seppänen
Emmi Sinkko
Stefano Tsatsoulis
Venla Vendelin
Toni Vuohelainen
Veikka Väinämö

Sisällys

Seudullinen sijainti.....	s. 3
Suurmaisema.....	s. 4
Topografia, kallioperä ja maaperä.....	s. 6
Vesiolosuhteet.....	s. 13
Ilmasto ja lämpöolosuhteet.....	s. 15
Kasvillisuus.....	s. 17
Erityiskohteet.....	s. 20
Muinaisjäännökset.....	s. 22
Maiseman kulttuurihistoria.....	s. 24
Arvokas kulttuuriympäristö.....	s. 26
Maiseman ominaispiirteet.....	s. 31
Matkailumaisema.....	s. 35

Seudullinen sijainti

Nurmes ja Valtimo

1:250 000

Kartta ja teksti: Mila Raudaskoski ja Emmi Sinkko

	Vesistöt		Lentokentät
	Pellot ja niityt		Laivayhteydet
	Rakennukset		
	Rakentamaton alue / metsät ja suot		
	Tie nro. 6		Taajamat
	Tiet		Junarata

Nurmes on Pielisen rannalle sijoittuva kaupunki Pohjois-Karjalan maakunnassa. Vuoden 2020 kuntaliitoksessa Nurmeksen kaupunkiin liitettiin Valtimon kunta.1 Kuntaliitoksen seurauksena Nurmeksella on kaksi taajama-aluetta: Nurmeksen keskustaajama ja Valtimon kirkonkylä. Taajamien ulkopuolella levittäytyvä maisema muodostuu haja-asutuksesta sekä maaseudusta. Nurmeksen taajama-aste on noin 61,1 prosenttia.2 Enemmistö kaupungin asukkaista asuu siis taajamien alueilla.

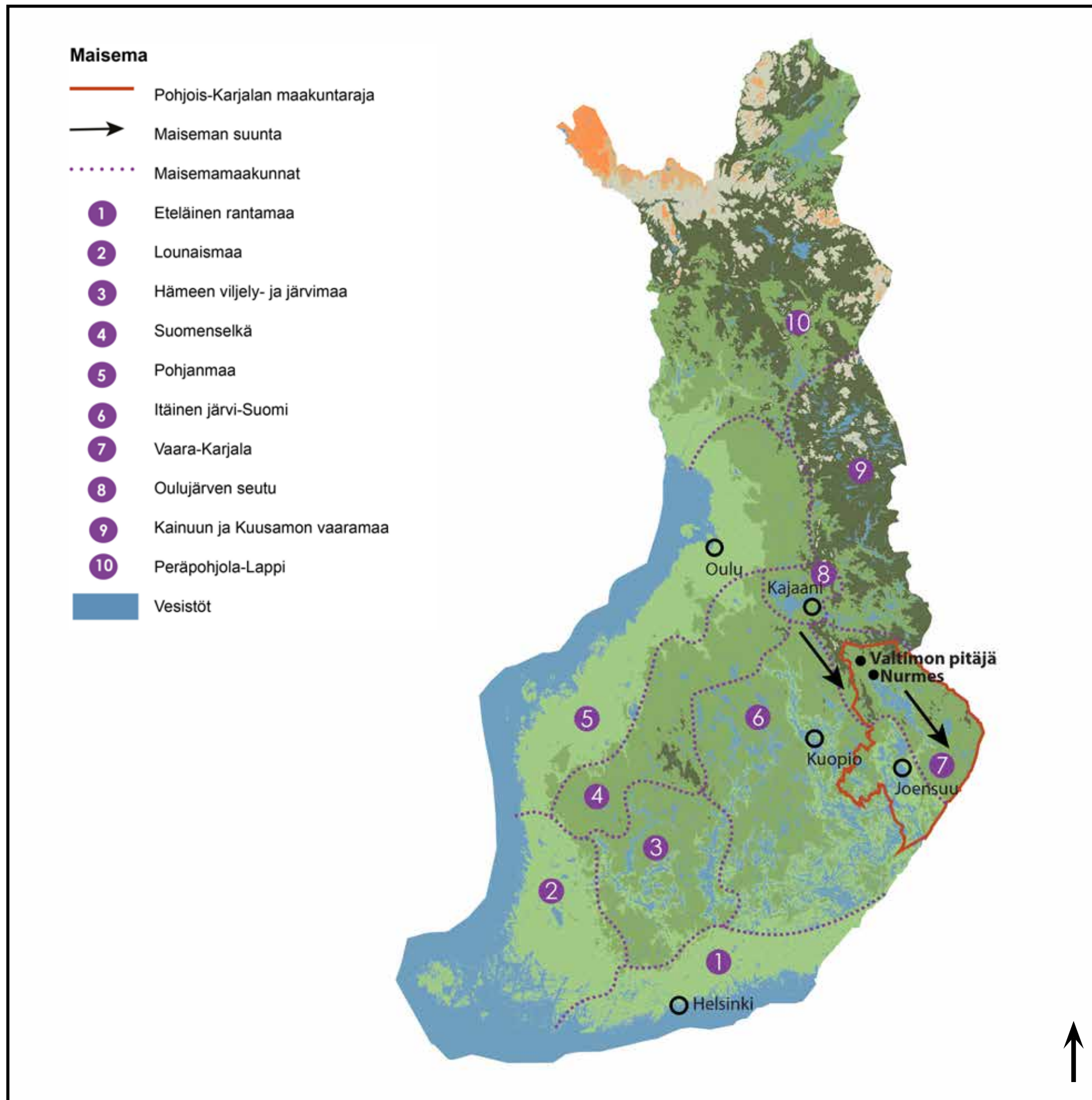
Nurmeksen lähimmät suuret kaupungit ovat pohjoisessa Kajaani (110 km), lounaassa Kuopio (130 km) ja etelässä Joensuu (130 km). Tieyhteydet kaikkiin suuntiin ovat kattavat, ja jokaisesta kaupungista löytyy myös lentokenttä.3,4 Junayhteys Nurmeksesta muualle Suomeen kulkee Joensuun kautta. Myös vesiteitse Nurmeksesta pääsee Pielistä pitkin aina Saimaalle saakka.

Nurmeksen asukkaiden tarvitsemat peruspalvelut sijoituvat taajama-alueille kaupungin kahteen keskustaajaan. Näihin palveluihin sisältyvät muun muassa kirjasto, koulu, terveysasema, päivittäistavarakauppa ja apteekki.1,3 Muut palvelut ovat saatavilla läheisistä kaupungeista, esimerkiksi Nurmeksesta katsottuna lähin sairaala sijaitsee Joensuussa.

Lähteet

1. Nurmeksen kotisivut. Nurmes lukuina. Haettu osoitteesta: <https://www.nurmes.fi/nurmes-nyt>
2. Tilastokeskus. (2019). Kuntien avainluvut. Haettu osoitteesta: <https://www.stat.fi/tup/alue/kuntienavainluvut.html#?year=2021&active1=541>
3. Google Maps.
4. Finavia. (2021). Lentoasemat Suomessa. Haettu osoitteesta: <https://www.finavia.fi/fi/lentoasemat>

Suurmaisema

Nurmes ja Valtimo sijaitsevat pohjois-Karjalan maakunnan pohjoisosassa, ja Vaara-Karjalan maisema-maakunnassa [1]. Vaarat, laajat mäkimuodostumat, ovat osa Karelidien muinaisvuoristoa, ja laajemmin Svekokarelideja. [2] Karelidit muodostuivat lähes 2 miljardia vuotta sitten mannerlaattojen työntyessä yhteen. Nurmeksessa ja Valtimossa vallitsevat vaara- ja harjujonot, niiden väliin muodostuvat järvet ja soistuneet maat sekä kyläaukeat kuvailevat maisemaa. Sekä Pielinen että vaarat ovat suuntautuneet luode-kaakko suunnassa. Pielisen Karjala on perinteisesti ollut kaskiviljelyaluetta, joka on myös merkanut maisemaa paljon.

Nurmes sijoittuu Pielisen pohjoiskulmaan, ja myös laajemmin suuren järviverkoston, Saimaan ja Pielisen, pohjoispäähän. Nurmes sijaitsee noin 50 km Venäjän rajalta, ja on lähes yhtä pitkän matkan päässä Kuopiosta, Kajaanista ja Joensuusta - noin 100 km.

Lähteet

[1] "Suomen maisemamaakunnat ja seudut." Ympäristöministeriö, 1992. Lainattu 5 Lokakuuta 2021

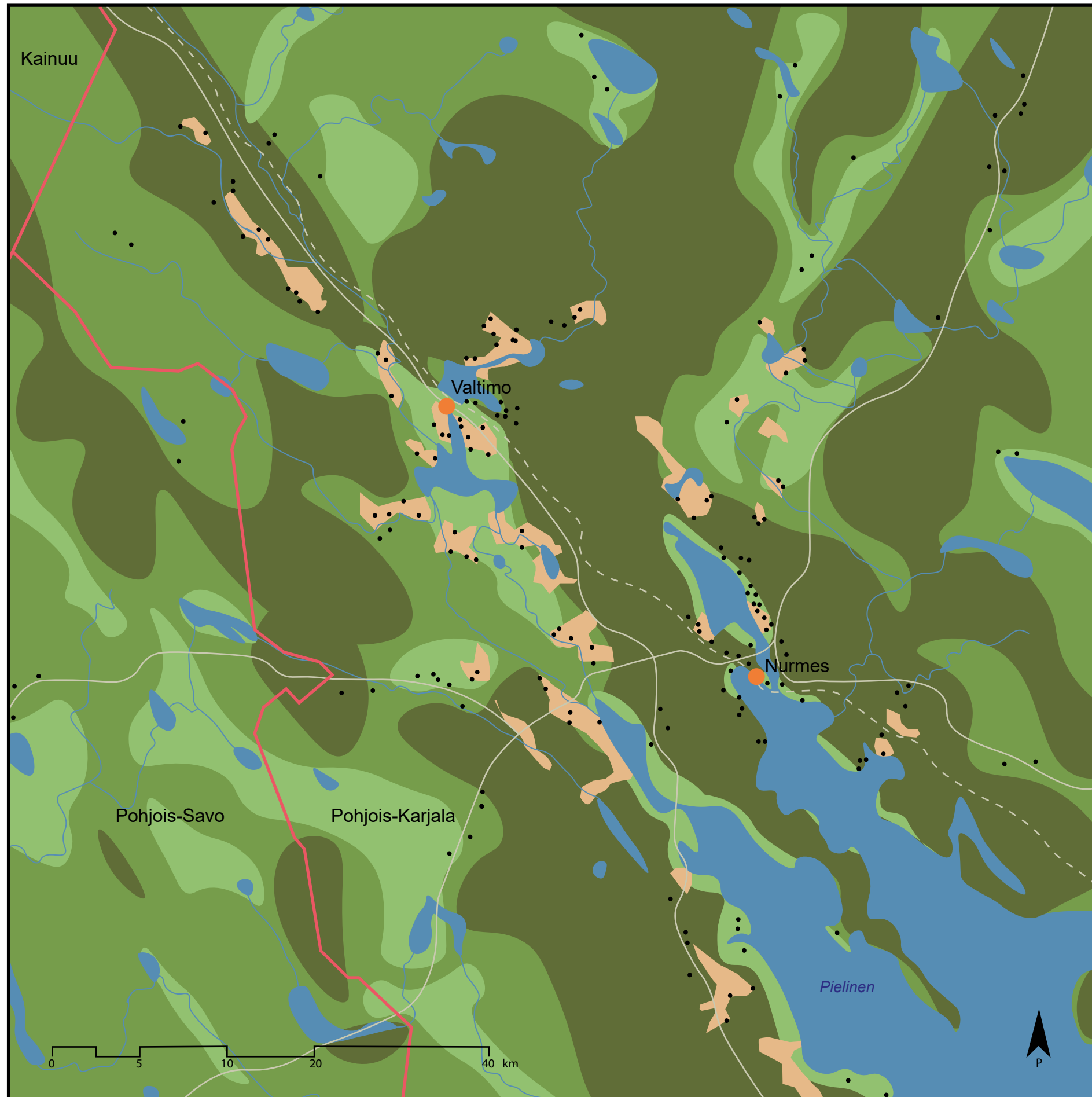
[2] "Kolin historia." Lainattu 5 Lokakuuta 2021. <https://www.luontoon.fi/koli/historia>.

Kartta: Maanmittauslaitos.

Maisemamaakunnat: Ympäristöministeriö.

Suurmaisema

Nurmes ja Valtimo

- Vesistöt
- Selänteet
- Vaihettumisvyöhyke
- Laaksot
- Peltoalueet
- Rakennukset
- Pääties
- Rautatie
- Maakuntaraja

Nurmeksen kaupunki sijaitsee Suomen neljänneksi suurimman järven, Pielisjärven, pohjoisosassa. Kaupunki sijaitsee suhteessa Vuoksen vesistöön hyvin otollisella paikalla, sillä sieltä on laajat vesiyhteydet aivan Saimaan eteläosiin, sekä sieltä edelleen Venäjälle, Laatokalle. Vesiyhteyksien lisäksi Nurmes yhtä pikän matkan päässä kolmesta suuresta kaupungista, Joensuusta, Kuopiosta ja Kajaanista. Nurmes ja Valtimo sijaitsevat Pohjois-Karjalan maakunnassa, kuitenkin aivan Pohjois-Savon ja Kainuun rajalla.

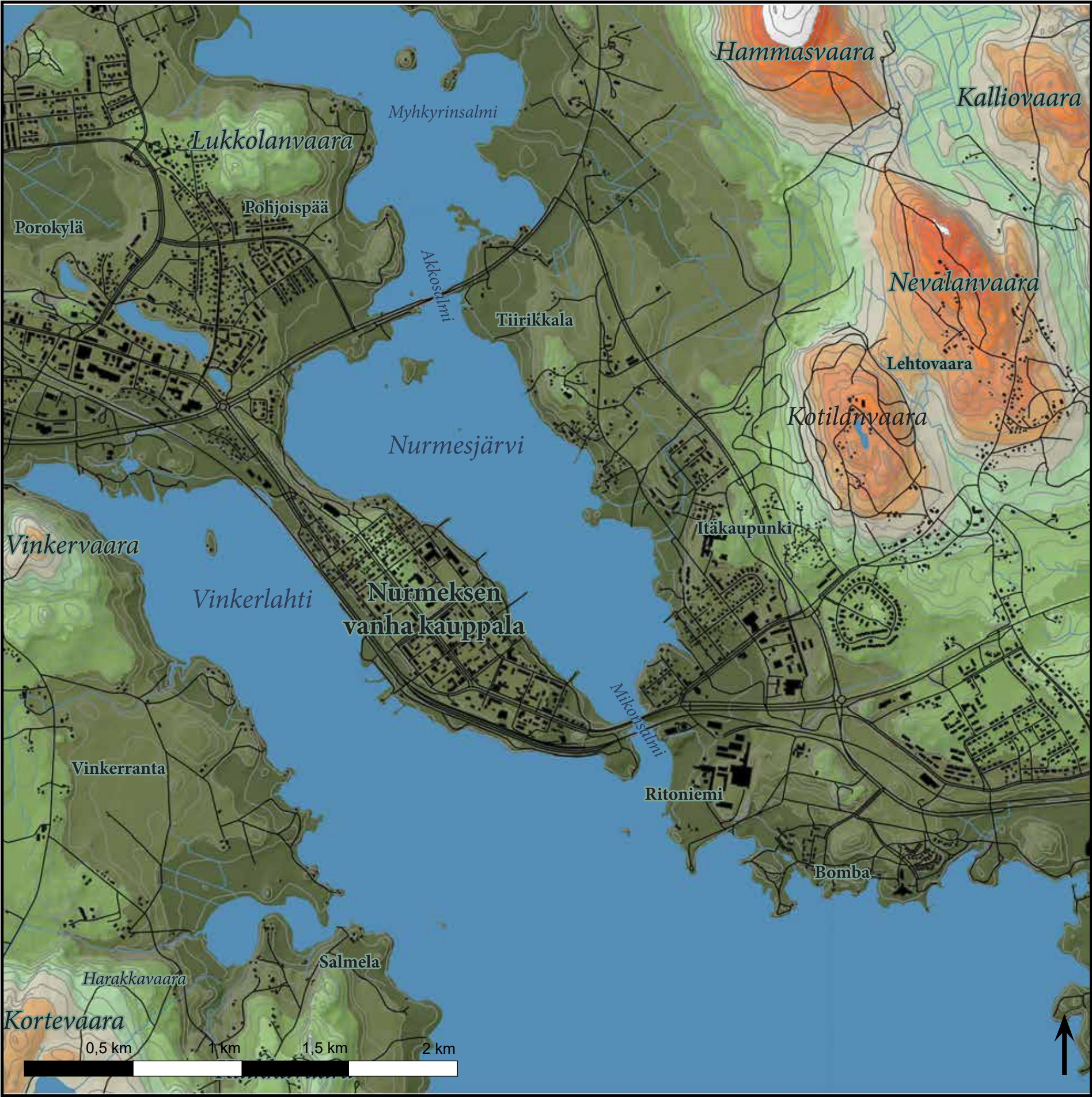
Nurmeksen ja Valtimon alueen maisemarakenne koostuu hyvin kumpuilevasta maastosta, jossa asutus ja rakentaminen on keskittynyt rinteille. Tiestö kulkee pääosin moreenista tai hiekasta kasaantuneiden selänteiden päällä. Peltoalueet ovat hyvin pieniä ja pirstaleisia, koska kuiva, kumpuileva maasto ei ole kovin otollista viljelylle. Kuitenkin pellot sijaitsevat maisemarakenteessa alavilla ja kosteilla paikoilla, usein järvien tai jokien läheisyydessä.

1:250 000

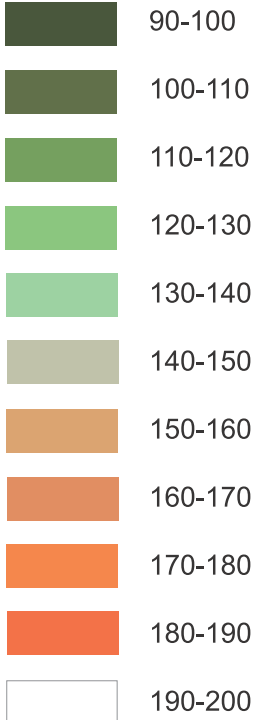
Kartta ja teksti: Jenni Laamanen

Topografia

Nurmes

mmpy

muut selitteet

Tarkastelualueiden korkeus vaihtelee 94 metristä 199 metriin merenpinnan yläpuolella. Alueiden korkein kohta sijaitsee Hammasvaaran rinteellä ja matalimmat kohdat sijaitsevat Nurmeksen vanhaa kauppala saartavien vesistöjen pinnankorkeudella. Maisema on luode-kaakosuuntautunut ja mäkinen.

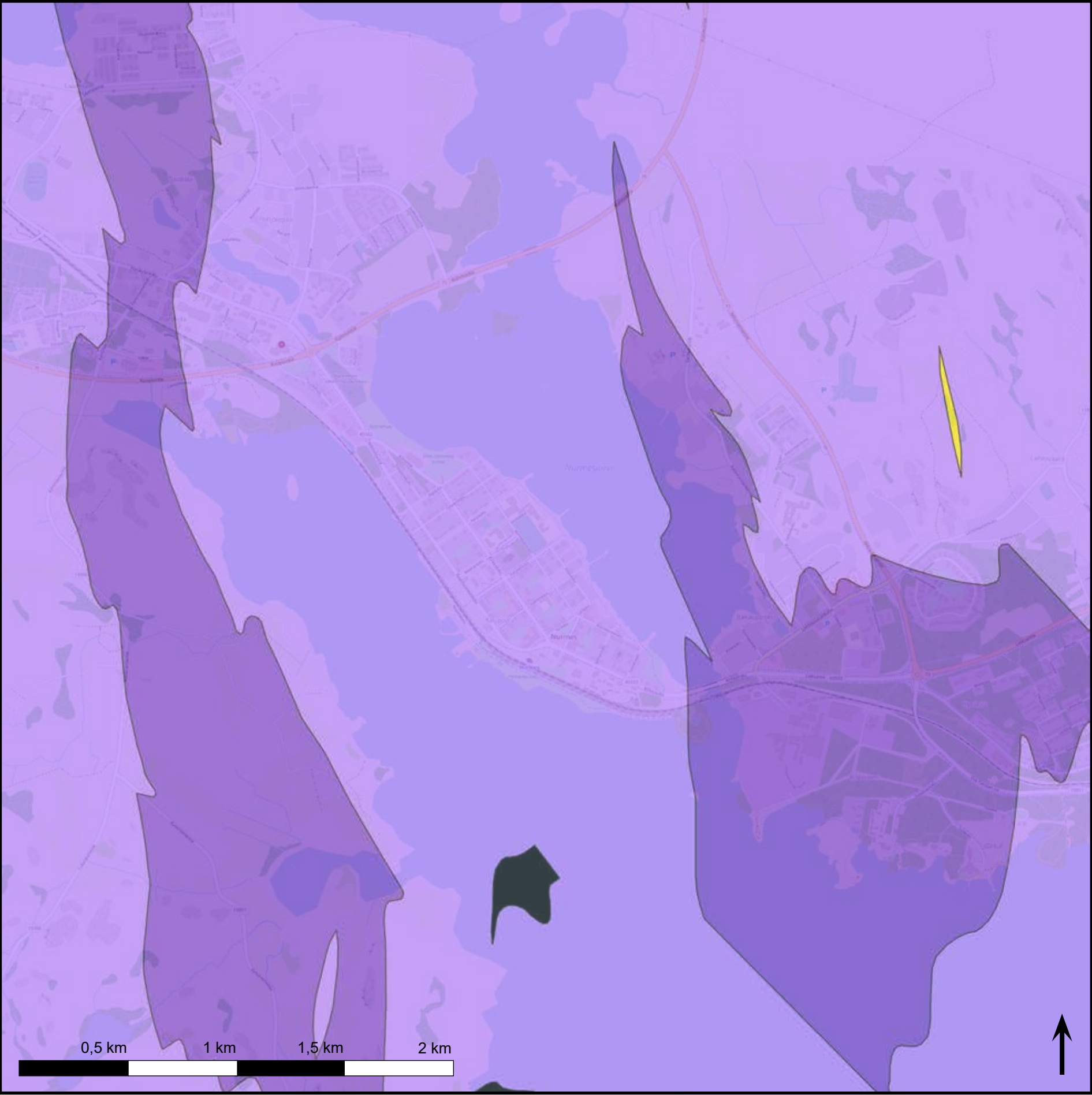
Alueiden asutus sijaitsee pääasiassa etelä- ja länsirinteillä, laaksoissa tai vaihettumisvyöhykkeellä. Tiet kulkevat pääosin joko laaksossa tai vaihettumisvyöhykkeellä, mutta kulkevat myös harjujen päällä sekä vievät mm. Nevalanvaaran yli. Pellot sijaitsevat laaksojen pohjalla.

1:20 000

Kartta ja teksti: Sandra Seppänen

Kallioperä

Nurmes

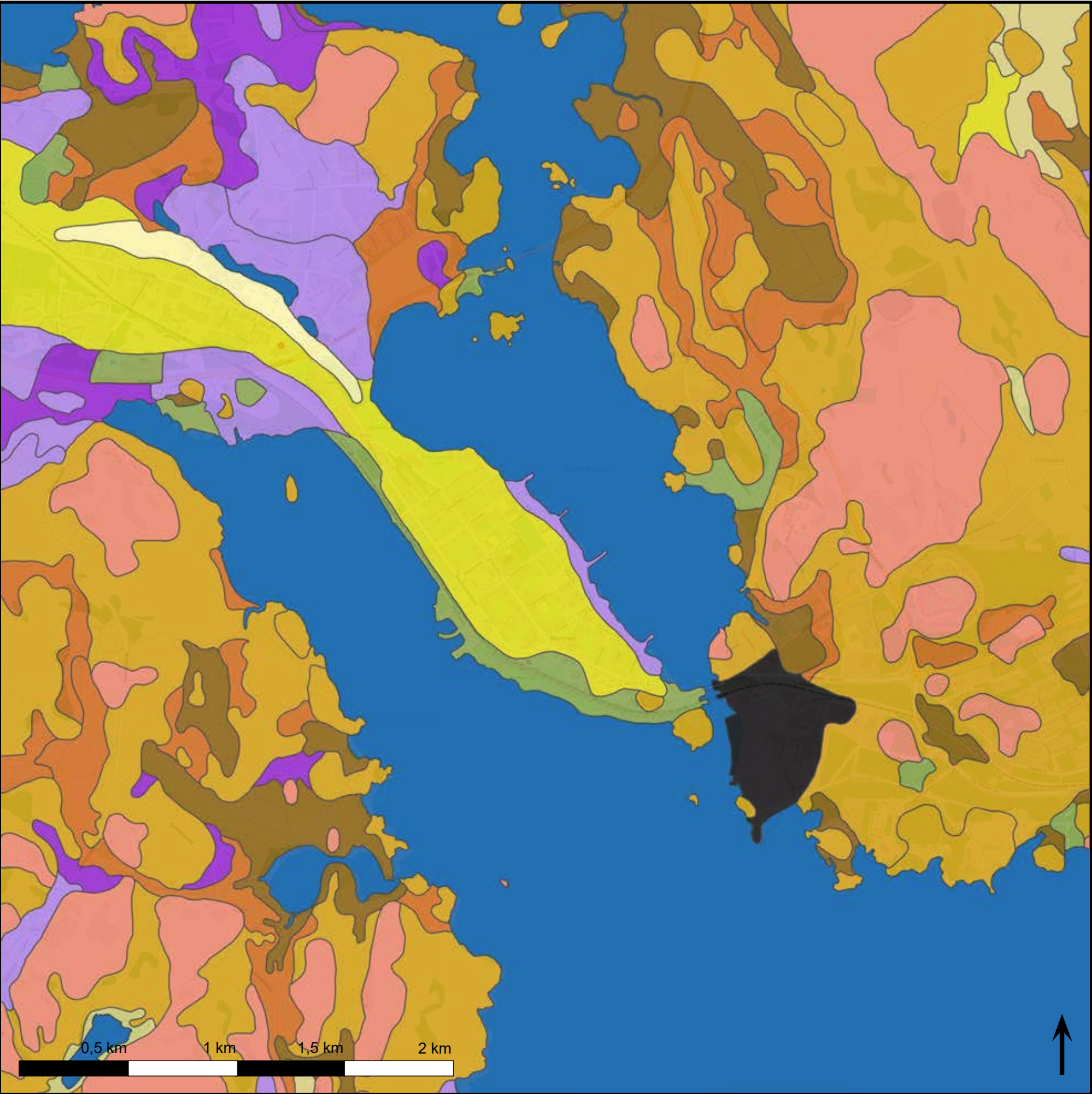
- Kivilajit**
- Amfiboliittia
 - Diabaasia (osin amfiboliittimaista)
 - Kiillegneissia
 - Tonaliiittis-trondhjemiittista migmatiittia

1:20 000

Kartta: Toni Vuohelainen

Maaperä

Nurmes

- Maalaji**
- Hiekka (Hk) RT
 - Hiekkamoreeni (Mr) RT
 - Hieno Hieta (HHt) RT
 - Hienoainesmoreeni (HMr) RT
 - Hiesu (Hs) RT
 - Kalliomaa (Ka) RT
 - Karkea Hieta (KHt) RT
 - Kartoittamaton (0)
 - Saraturve (Ct) RT
 - Savi (Sa) RT
 - Sora (Sr) RT
 - Täytemaa (Ta)
 - Vesi (Ve)

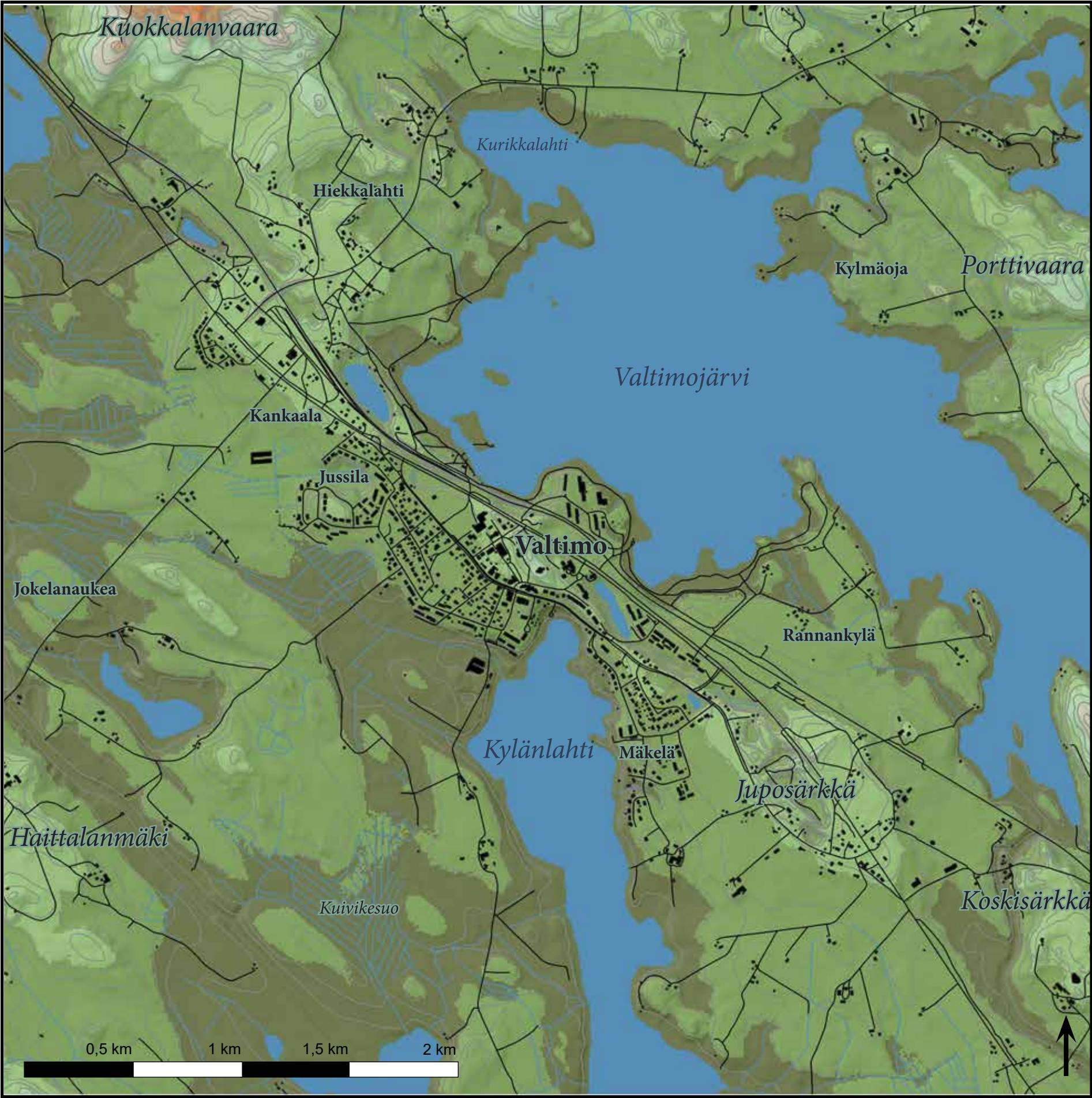
1:20 000

Kartta: Toni Vuohelainen

Näkymä harjun päältä. Kuva: Venla Vendelin

Topografia

mmpy

	90-100
	100-110
	110-120
	120-130
	130-140
	140-150
	150-160
	160-170
	170-180
	180-190
	190-200

muut selitteet

	järvi
	joki
	korkeuskäyrä
	tie
	rakennus

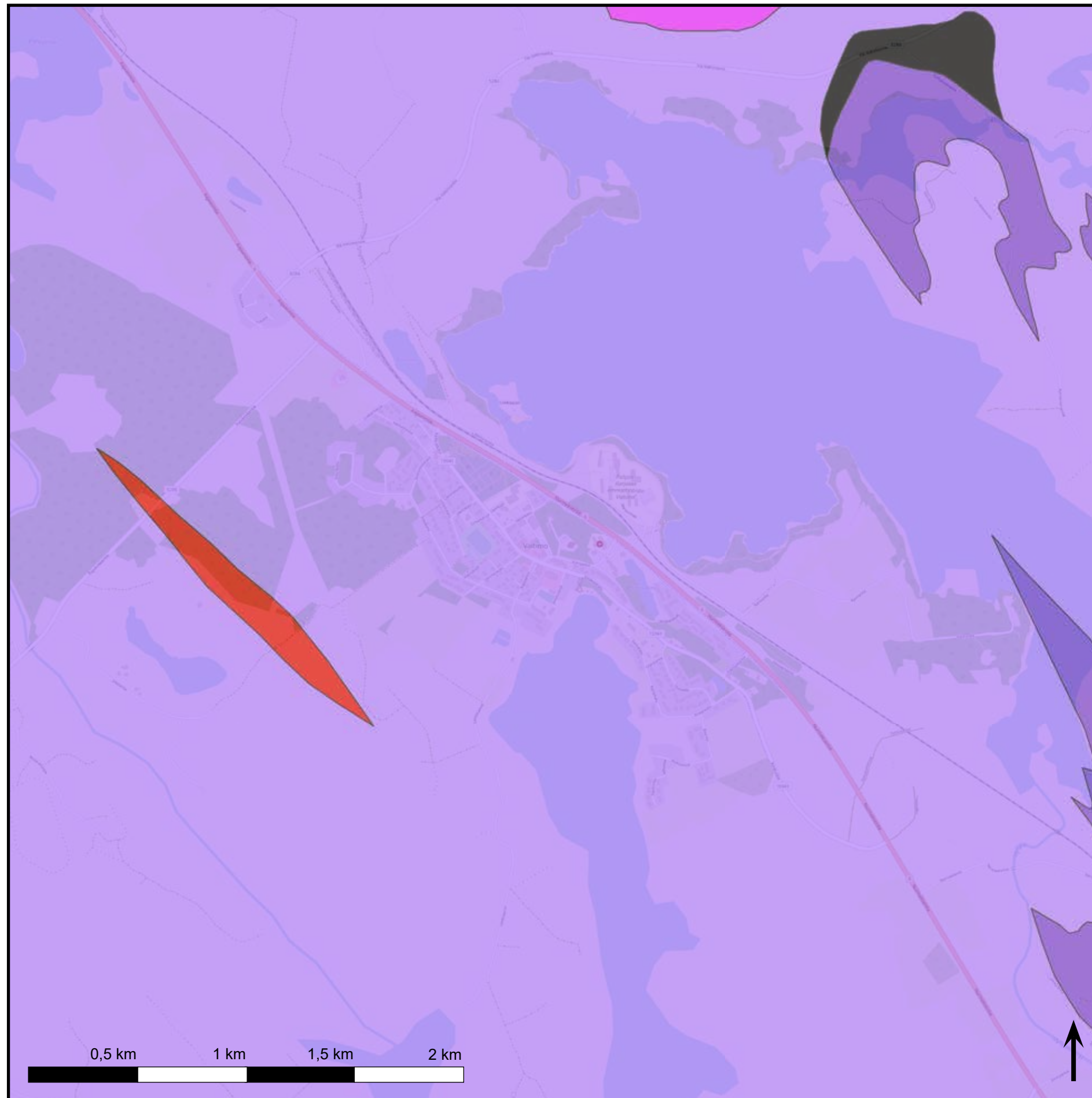
Valtimo

1:20 000

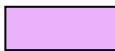
Kartta ja teksti: Sandra Seppänen

Kallioperä

Valtimo

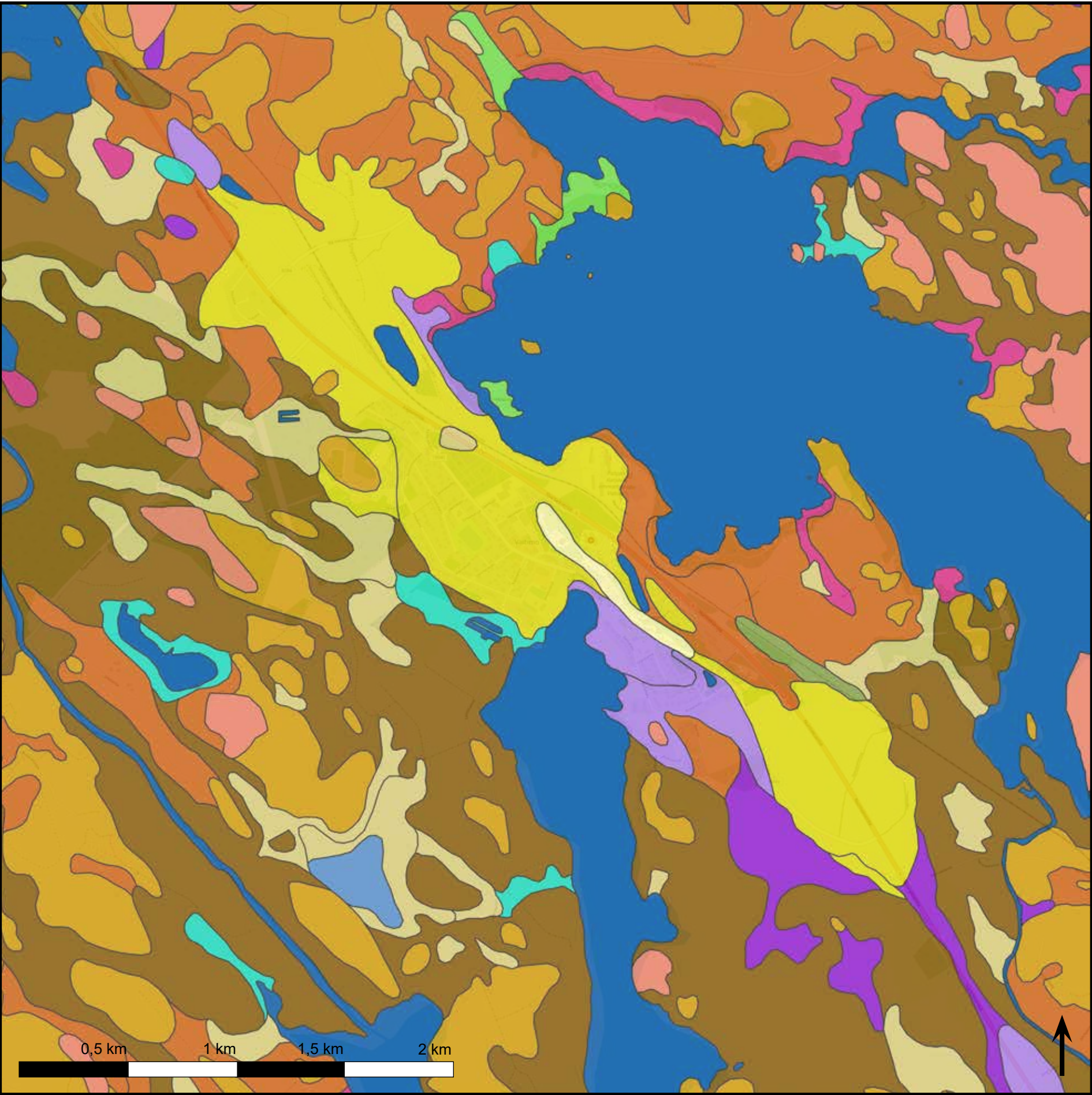
Kivilajit

- Amfiboliittia
- Graniittia
- Kiillegneissä
- Tonalittia/granodioriittia
- Tonalittis-trondhjemiittista migmatiittia

1:20 000

Kartta: Toni Vuohelainen

Maaperä

- Maalaji**
- Hiekka (Hk) RT
 - Hiekkamoreeni (Mr) RT
 - Hieno Hieta (HHT) RT
 - Hienoainesmoreeni (HMr) RT
 - Hiesu (Hs) RT
 - Kalliomaa (Ka) RT
 - Karkea Hieta (KHt) RT
 - Kartoittamaton (0)
 - Lieju (Lj) RT
 - Liejuhiesu (LjHs) RT
 - Liejusavi (LjSa) RT
 - Rahkaturve (St) RT
 - Saraturve (Ct) RT
 - Savi (Sa) RT
 - Sora (Sr) RT
 - Täytemaa (Ta)
 - Vesi (Ve)

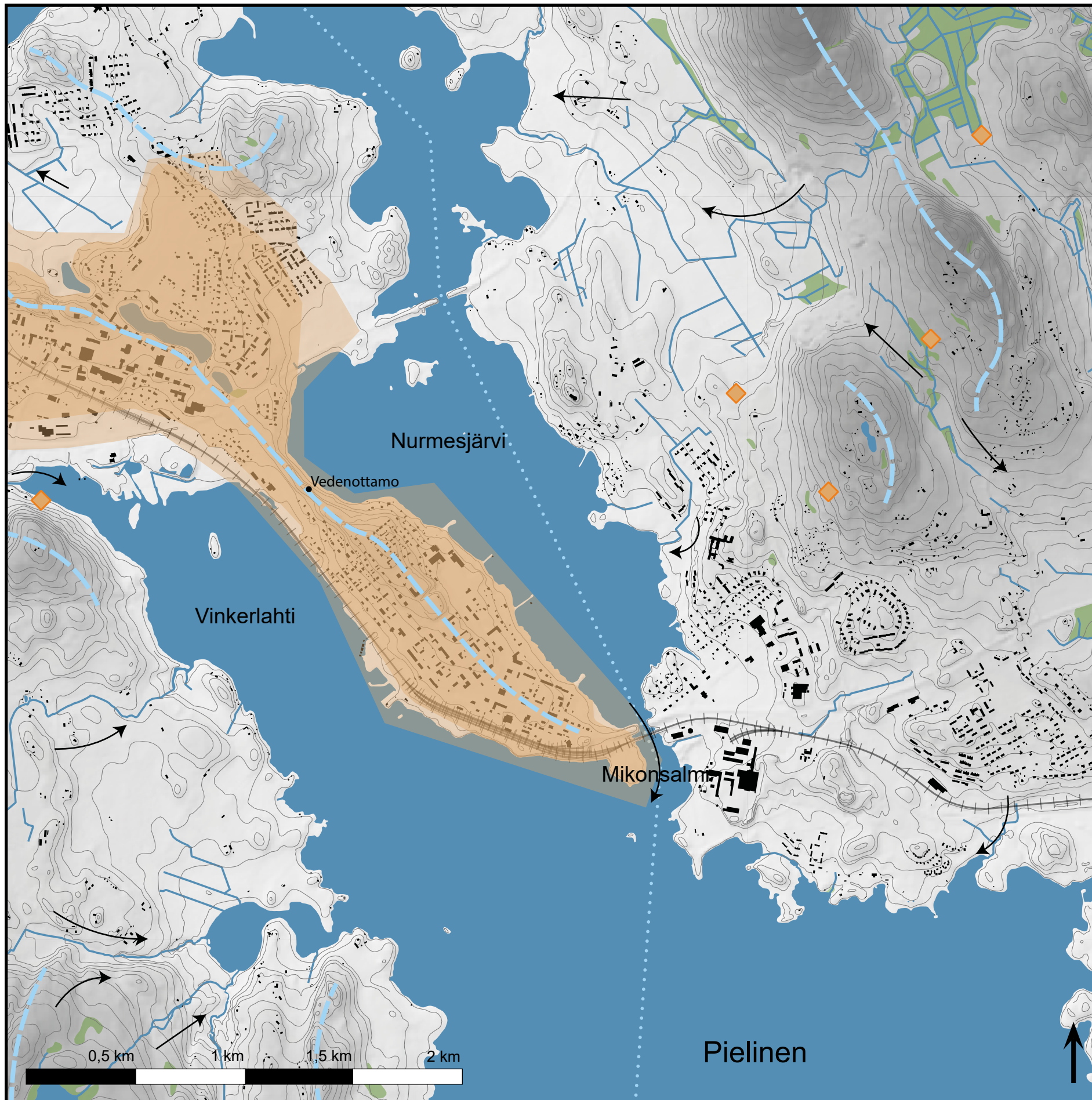
Valtimo

1:20 000

Kartta: Toni Vuohelainen

Vesiolosuhteet

Nurmes

1:20 000

Kartta ja teksti: Veikka Väinämö

- Pohjavesialue
- Vesistö
- Metsäinen suo
- Avoin suo
- Virtaus/valumasuunta
- Päävedenjakaja
- Sivuvedenjakaja
- Uomaverkosto
- Virtaava vesi
- Lähde

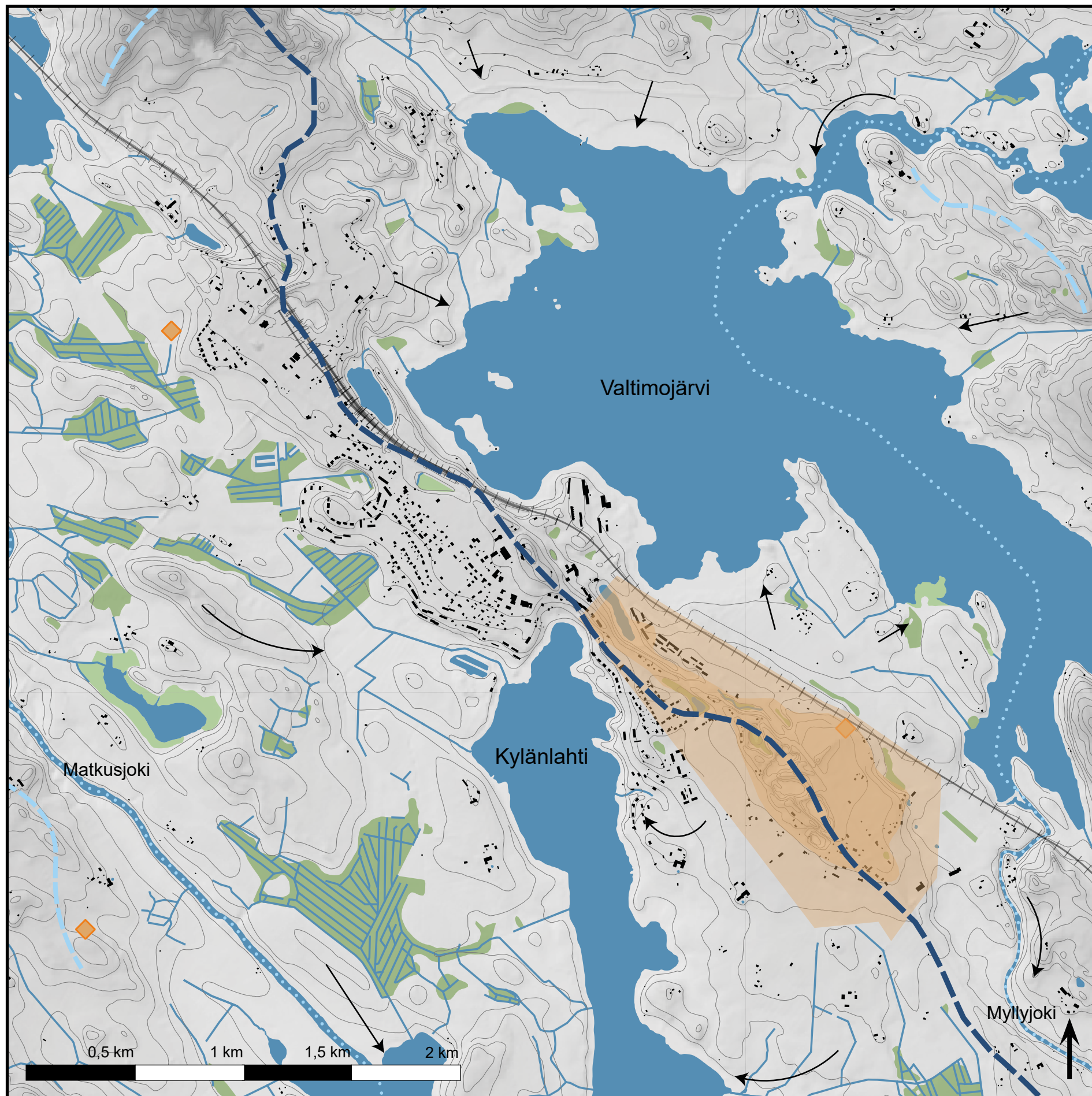
Nurmeksien kunta sijaitsee Vuoksen päävesistöalueella. Nurmeksien suurin vesistö on maan neljänneksi suurin järvi Pielinen, joka avautuu kunnan keskustaajamasta etelään päin. Kunnassa on kaikkiaan 562 järveä, joiden osuus kunnan pinta-alasta on yhteensä noin 14%. Pohjois-Karjalan ELY-keskuksen selvityksen mukaan kunnan vesien laatu on pääasiassa hyvä. Selvitysalueen poikkeuksena on kuitenkin Haapajärvi, jonka tila on todettu rehevöitymisen takia tyydyttäväksi.

Tarkastelualueiden virtaavat vedet ovat pääasiassa pieni-piirteisiä ojia ja puroja. Valtimon seudulla isompia virtaavia vesiä ovat Matkusjoki ja Myllyjoki, joiden vedet laskevat Haapajärven ja Pienen Valtimojärven kautta Pieliseen. Suurin osa Nurmeksien seudun soista on ojitettuja.

Nurmesjärven ja Pielisen välinen harju on luokiteltu pohjavesialueeksi. Pohjavesialue ulottuu myös tarkastelualueen länsiosaan Porokylän seudulle. Valtimon kirkonkylän tarkastelualueella sijaitsee myös pohjavesialue, alueen läpi luoteesta kaakkoon kulkevan harjun kohdalla.

Nurmeksien keskustaajaman alueella ei kulje valuma-alueiden rajoja, vaan se kuuluu kokonaisuudessaan Pielisen valuma-alueeseen. Valtimon kirkonkylän läpi kulkee harjumuodostuman suuntaisesti päävedenjakaja, ja seudun vesistöalueita ovat mm. Myllyjoen-Valtimojärven ja Haapajärven valuma-alueet.

Vesiolosuhteet

- Pohjavesialue
- Vesistö
- Metsäinen suo
- Avoin suo
- Virtaus/valumasuunta
- Päävedenjakaja
- Sivuvedenjakaja
- Uomaverkosto
- Virtaava vesi
- Lähde

Lähteet

Pintavesien tilan seuranta - Pohjois-Karjala. Suomen ympäristökeskus SYKE. Haettu 30.09.2021. [https://www.ymparisto.fi/fi-FI/Vesi/Pintavesien_tila/Pintavesien_tilan_seuranta/Pintavesien_tilan_seuranta_PohjoisKarja\(35435\)](https://www.ymparisto.fi/fi-FI/Vesi/Pintavesien_tila/Pintavesien_tilan_seuranta/Pintavesien_tilan_seuranta_PohjoisKarja(35435))

Nurmes, Järviwiki. Haettu 30.09.2021. <https://www.jarviwiki.fi/wiki/Nurmes>

Pintavesien ekologinen ja kemiallinen tila. SYKE. Haettu 30.09.2021. https://www.ymparisto.fi/fi-fi/vesi/pintavesien_tila?f=PohjoisKarjalan_ELYkeskus

Karttojen laatimisessa lähteenä käytetty Maanmittauslaitoksen ja SYKEN avoimien tietokantojen aineistoja.

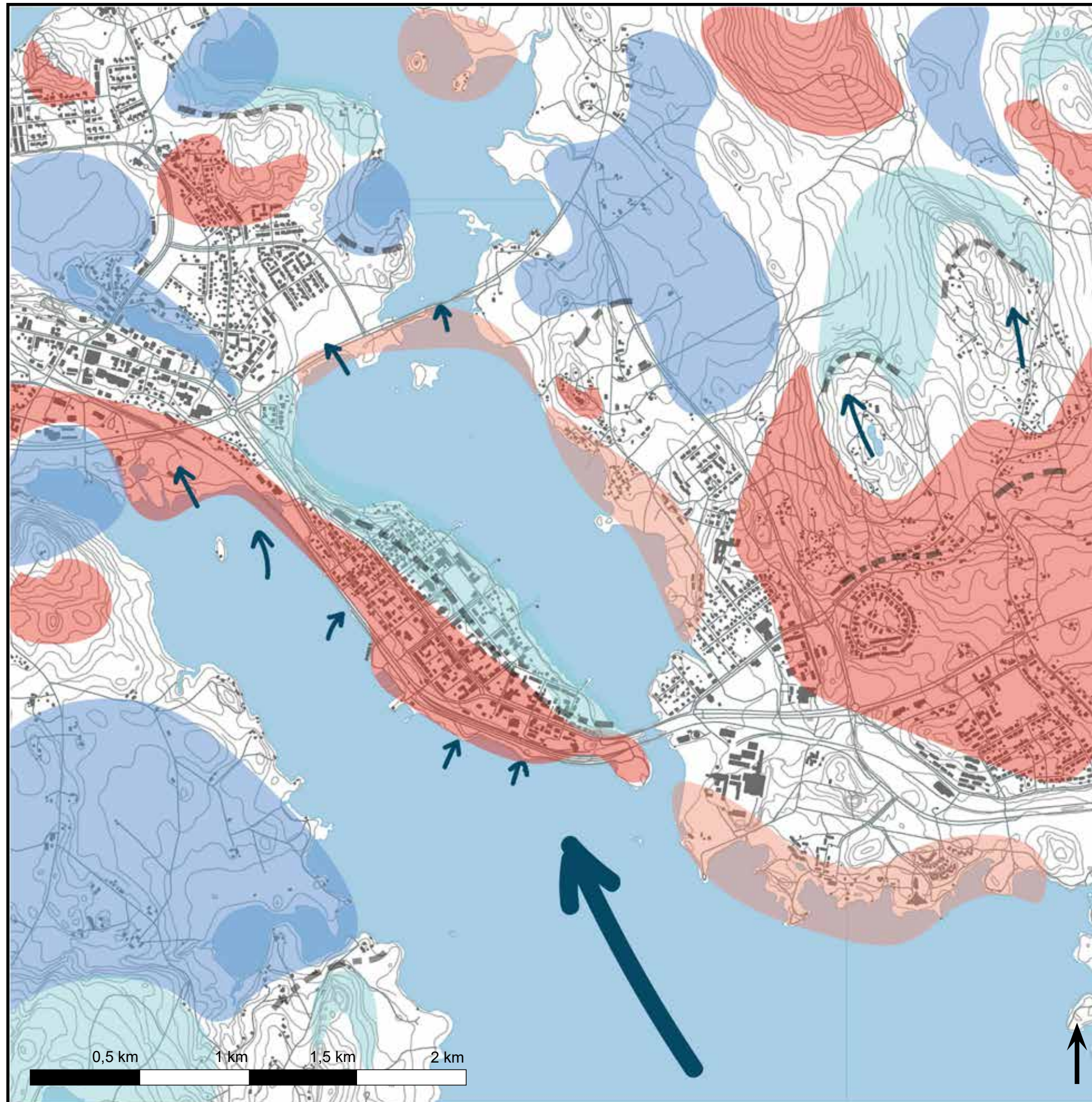
Valtimo

1:20 000

Kartta ja teksti: Veikka Väinämö

Ilmasto ja lämpöolosuhteet

Nurmes

1:20 000

Kartta ja teksti: Henriikka Härmä ja Tiia Lassila

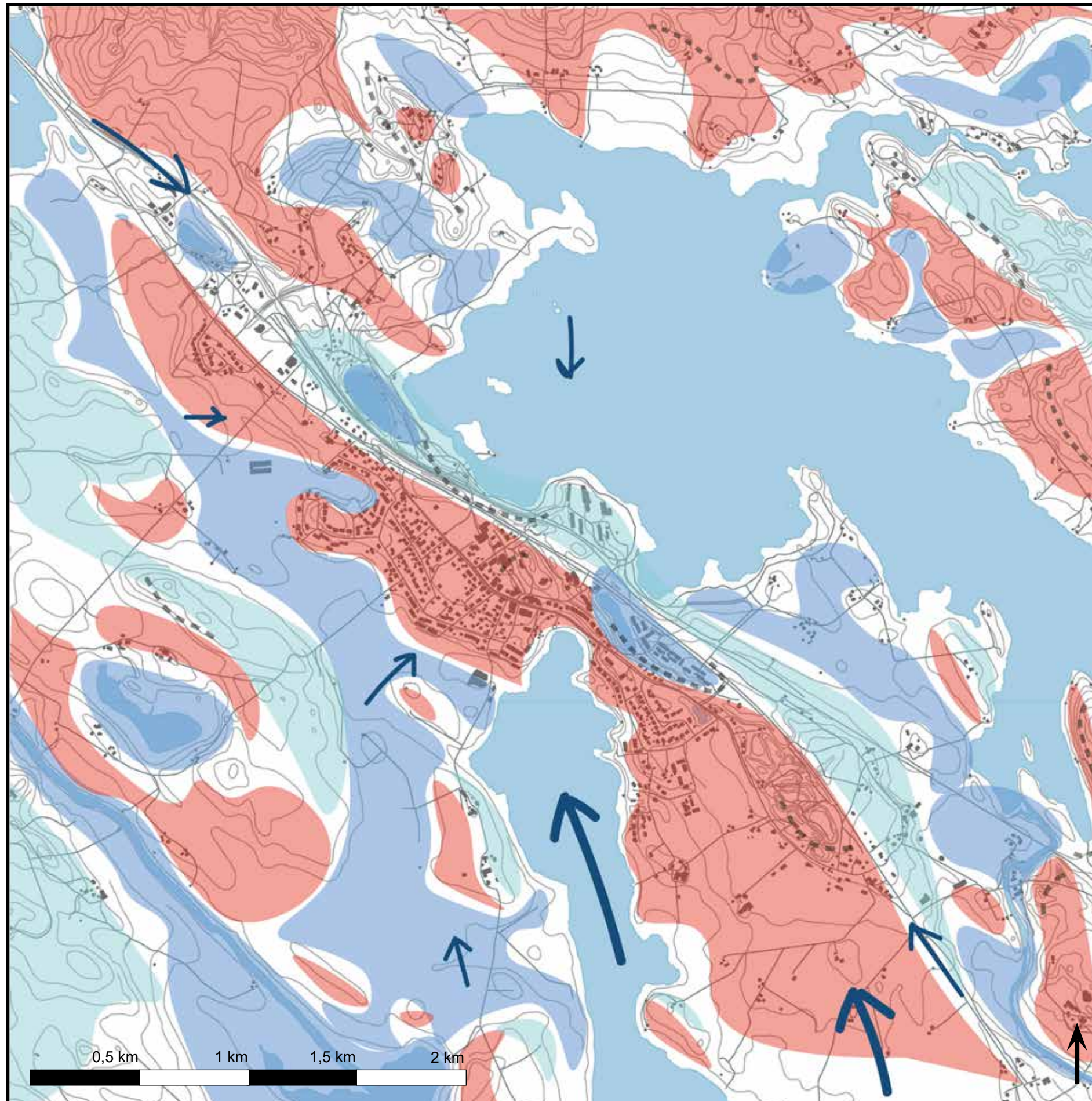
- Kylmä rinne
- Lämmin ranta
- Lämmin rinne
- Kylmän ilman laakso
- Tuulensuoja
- Tuuli

Nurmes ja Valtimo sijaitsevat Pohjois-Karjalassa, jossa on mannermaisempi ilmasto verrattuna läntiseen Suomeen: talvet ovat kylmempiä ja lumisempia ja kesät kuumempia ja kuivempia. Harjumaasto lisää myös lumisuutta, ja mäkinen ja vaihteleva maasto lisää alueellisten pienilmastojen vaikutusta. Molempien kaupunkien sääolosuhteisiin vaikuttaa vahvimmin vaarat, maaston suuntautuminen ja vesistöt. Vaarat toimivat paitsi veden- niin myös säänjakajina. Järven läheisyys tasaa voimakkaita lämpötilavaihteluita.

Sekä Nurmeksessa että Valtimolla tuuli puhaltaa voimakkaimmin kaakosta järvien suunnalta, joskin molemmissa on havaittavissa saman lounaistuulen vaikutus, joka on tyypillinen koko Suomessa. Valtimo on tuulisempi; tähän vaikuttaa todennäköisesti eniten kaupungin muoto ja suuntautuminen, runsas peltojen määrä sen ympärillä, maaston pienipiirteisyys ja sijainti vähän enemmän pohjoisessa ja ylämaalla. Tuulista on etenkin mäkien päällä ja rannoilla, metsä, laaksot ja lahdenpoukammat ovat suojaisempia. Tuulensuojaisiin paikkoihin kertyy todennäköisemmin kylmän ilman järviä, sumua ja talvella tienpintoihin liukkausta. Kovin paahteisia paikkoja ei ole, koska tuuli ja aurinko tulevat pääosin samasta suunnasta. Länsi- ja etelärinteet ovat lämpimimpiä paikkoja, ja myös perinteisesti rakentamisessa hyödynnettyjä.

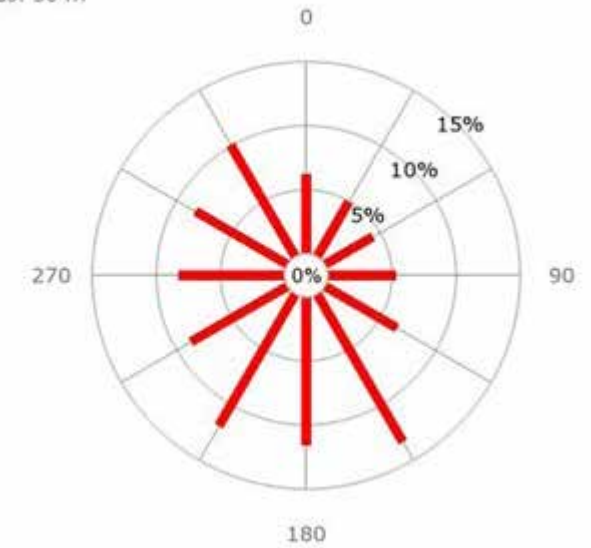
Lähteet
Ilmatieteenlaitos ja Suomen Tuuliatlas.

Ilmasto ja lämpöolosuhteet

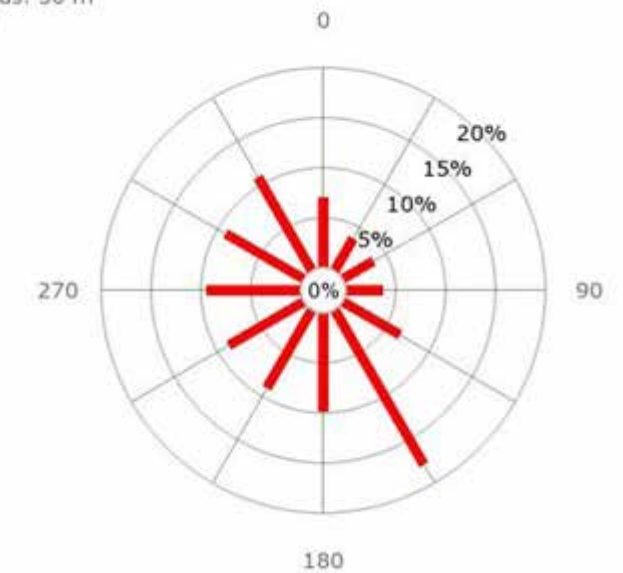
Nurmes

Paikka (WGS84): 63.67294 p, 28.82243 l
Korkeus: 50 m
Vuosi

Valtimo

Paikka (WGS84): 63.53432 p, 29.11523 l
Korkeus: 50 m
Vuosi

Valtimo

1:20 000

Kartta ja teksti: Henriikka Härmä ja Tiia Lassila

Kasvillisuus

Nurmes

1:20 000

Kartta ja teksti: Pihla Jokinen

Nurmes kuuluu keskiboreaaliseen kasvillisuus- ja ilmastovyöhykkeeseen, joka on viljan viljelyn äärialueita ja jossa soita on runsaasti (ilmatieteenlaitos, 2021). Tarkastelualueella avoimet pellot sijoittuvat vesistöjen ääreen ja rajautuvat vaaroihin. Peltojen yhteydessä on niittyjä sekä muita avoimia alueita. Tarkastelualan kaakkoisreunassa sijaitsee golfkenttä, joka on aiemmin ollut pelto.

Tarkastelualan metsät ovat pääosin havumetsää, joka kasvaa vaarojen rinteillä ja lakialueilla. Puulajeista mänty on alueelle tunnusomaisin ja alueella on paljon mäntykankaita. Vaarojen väleihin jäävien painanteiden soita on ojitettu metsiksi. Monin paikoin metsiä on harvennettu ja kaadettu tehden niistä puoliavoimia tai avoimia. Tarkastelualan koillisosassa on useita avolouhoksia metsässä. Vinkerlahteen laskeva metsäinen länsirinne on luonnonsuojelualuetta.

Rakentaminen on keskittynyt vesistöjen ääreen, mistä on ollut hyvät kulkuyhteydet. Vanhassa kauppalassa Pielisen ja Nurmesjärven välisellä kannaksella on kaupunkikuvallisesti merkittäviä katuja reunustavia koivurivejä. Nurmesta onkin luonnehdittu koivujen kaupungiksi.

Lähteet

Suomen ilmastovyöhykkeet. Ilmatieteenlaitos. Haettu, 4.10.2021. <https://www.ilmatieteenlaitos.fi/suomen-ilmastovyohykkeet>

Kartta: Maanmittauslaitoksen ja Nurmeksen kaupungin avoimien tietokantojen aineistot sekä Setopo palvelu.

Kasvillisuus

Valtimo

- Metsä - suljettu
- Metsä/kosteikko - puoliavoin
- Rakennettu ympäristö - puoliavoin
- Pelto - avoin
- Muu avoin alue
- Vesistö - avoin
- Rakennukset - suljettu
- Tiet - avoin

1:20 000

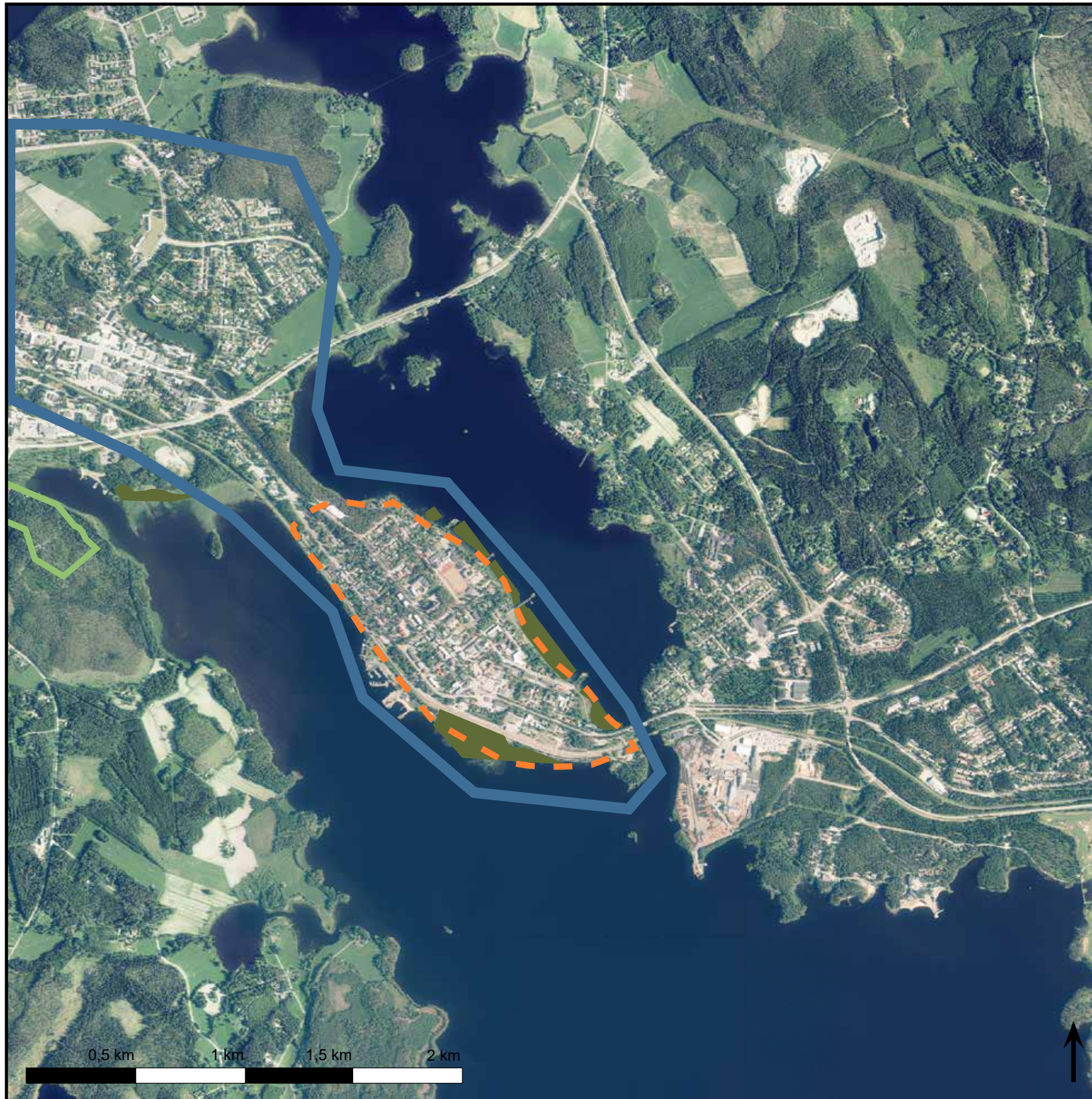
Kartta: Antti Lammi

Nurmeksen Kirkkokatua reunustavat koivurivit. Kuva: Venla Vendelin

Erityiskohteet

Nurmes

1:20 000

Kartta ja teksti: Elina Aydemir ja Pinja Lindholm

- Pohjavesialueen raja
 - Kauppalan alue, Valtakunnallisesti merkittävä kulttuurihistoriallinen ympäristö
 - Vinkervaaran luonnonsuojelualue
 - Kaavaan merkitty luonnonsuojelualue
- Suunnittelumääräys:
- Alueella ei saa suorittaa sellaisia toimenpiteitä, jotka saattavat vaarantaa alueen suojeluarvoja.

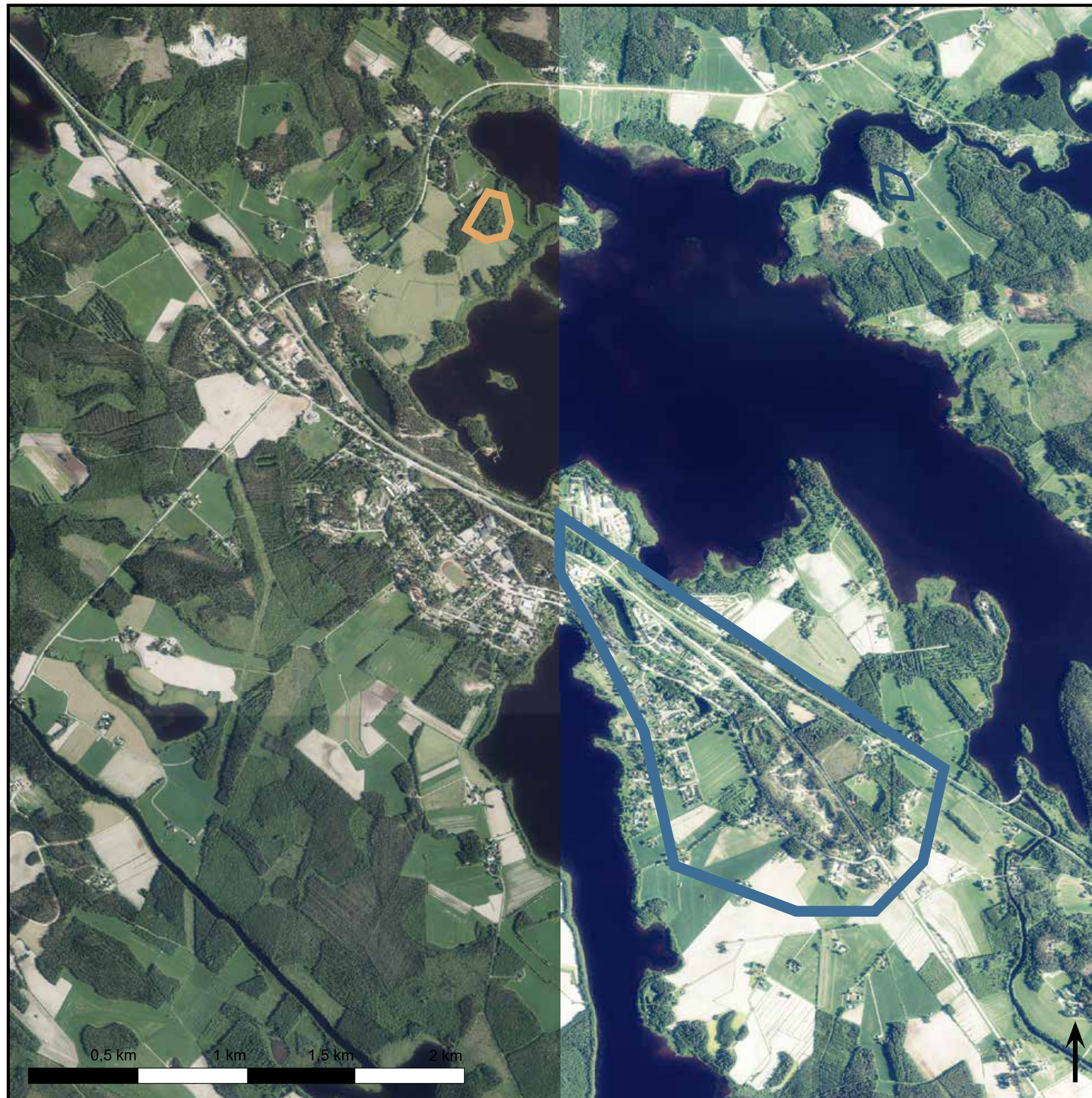
Nurmeksen Kauppalan alueelle, ja tarkemmin Puu-Nurmeksen kortteliston katuverkolle ominaista on koivurivien reunustamat kadut, ja on siten valtakunnallisesti merkittävä kulttuurihistoriallinen ympäristö.

Vinkervaaran luonnonsuojelualue sijaitsee jyrkässä rinne- ja ranta-alueella, jossa on ravinteikasta kalliomaata ja lehtomaista kangasta. Rinne rajoittuu järvenrantaan. Puusto on alueella pääosin luonnontilaisen kaltaista, erirakenteista ja iäkästä.

Kauppalan alueen rannikkoa on kaavassa merkitty luonnonsuojelualueena, jonka alueella ei saa suorittaa sellaisia toimenpiteitä, jotka saattavat vaarantaa alueen suojeluarvoa.

Erityiskohteet

Valtimo

1:20 000

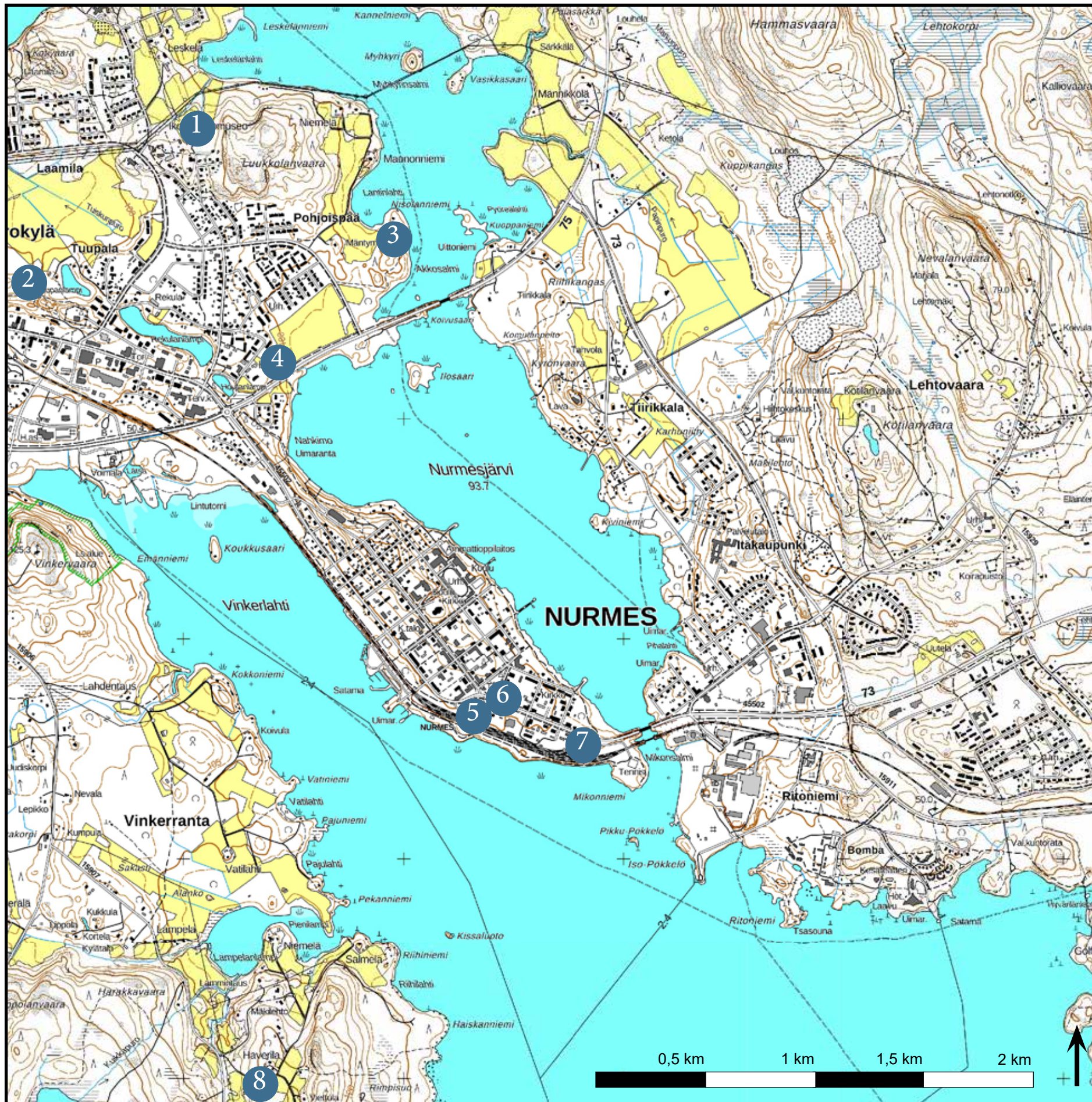
Kartta ja teksti: Elina Aydemir ja Pinja Lindholm

- Pohjavesialueen raja
- Valtimon ranta-asemakaavaan merkitty luonnon monimuotoisuuden kannalta erityisen tärkeä alue
- Valtimon ranta-asemakaavaan merkitty perinnemaisema-alue: Maisemankuvan kannalta arvokas alue, jota tulee hoitaa säilyttäen sen ominaispiirteet

Valtimon ranta-asemakaavaan on merkittynä pieni alue Kurikkaniemellä, joka on luonnon monimuotoisuuden kannalta erityisen tärkeä.

Ranta-asemakaavaan on myös merkitty perinnemaisema-alue, joka on maisemakuvan kannalta tärkeä alue, jota tulee hoitaa säilyttäen sen ominaispiirteet.

Muinaisjäännökset

1:20 000

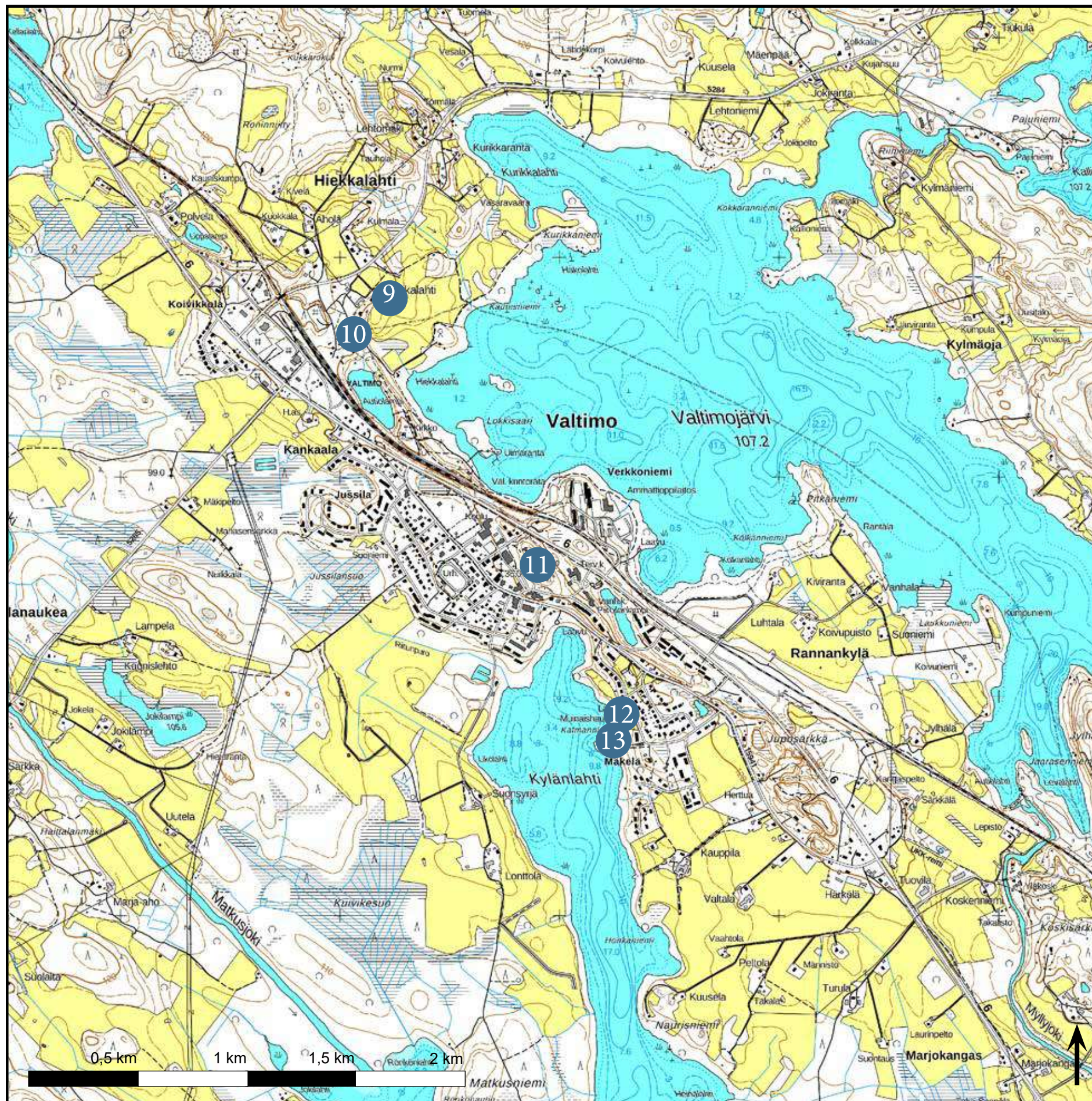
Kartta ja teksti: Tiia Oksanen

1. Ristiretkiaikainen löytöpaikka
2. Puolustusvarustukset, II maailmansota
3. Kivikautinen asuinpaikka
4. Virkatalo vuosina 1617-1809
5. Puolustusvarustukset, II maailmansota
6. Historiallinen hautapaikka
7. Puolustusvarustukset, II maailmansota
8. Kivikautinen asuinpaikka

Valtimon ja Nurmeksen alueella on useita kivikautiseen asuinpaikkaan viittavia muinaisjäännöksiä. Niemelän (kohta 3) muinaisjäännöspaikalla on erotettavissa kaksi terassia. Haverilasta (kohta 8) on löytynyt kvartsi-iskoksia ja tasatalta. Hiekkalahdelta on löytynyt asumuspainanteita (kohta 10). Kivikautisten asumusten sijainneista lähes kaikki ovat yhä asuttuja. Näiden paikkojen houkuttelevuuteen on voinut vaikuttaa mm. hyvä pienilmasto, vesistön läheisyys ja maaperä. Linja-autoaseman (kohta 6) alueelta on löydetty ihmisen luita, mm. kaksi pääkalloa sekä tinainen tai lyijyinen rengas. Kylänlahdesta kalmanniemestä (kohta 12) on löytynyt halkaisijaltaan parinkymmenen metrin kokoiselta kumpareelta perimätiedon mukaan useita ihmisen luita sekä rautakuonaa. Tutkimuksissa alueelta kuitenkin löydettiin vain rautakuonaa, palanutta savea sekä hiilensekaista maata. Havainnot viittaavat alueen 1800-luvun pajaan. Ikolan pelloilta on löydetty ristiretkiaikainen ketjunktaja (kohta 1). Hovilassa (kohta 4) on ollut virkatalo, joka on ollut käytössä suurvalta-aikaan sekä vapauden ja kustavilaiseen aikaan. Valtimon alueella on ensimmäisen maailmansodan aikaisia puolustusvarustuksia ja Nurmeksen puolella useita toisen maailmansodan puolustusvarustuksia. Porokylän taisteluhaudat (kohta 2) ovat osa salpalinjan puolustusketjua. Salpalinjan torjuntasuuntina olivat pohjoinen ja etelä. Kärpäsärkän (kohta 7) puolustusuunta on ollut itään.

Lähde: kyppi.fi

Muinaisjäännökset

- 9. Kivikautinen asuinpaikka
- 10. Kivikautinen asuinpaikka
- 11. Puolustusvarustukset, I maailmansota
- 12. Historiallinen hautapaikka
- 13. Historiallinen hautapaikka

Valtimo

1:20 000

Kartta ja teksti: Tiia Oksanen

Maiseman kulttuurihistoria

1:20 000

Kartta ja teksti: Noel Apell ja Olavi Pietiläinen

1990-luku tiet ja rakennukset	1972 Pelto
1960-70-luku tiet ja rakennukset	1840-65 Pelto
1940-luku tiet ja rakennukset	1911 Rautatie Lieksa-Nurmes
1880-luku tiet ja rakennukset	1926-30 Rautatie Nurmes-Oulu
	1840 tie

Nurmeksen alueen maankäyttö on pyörinyt maatalouden, viljelyn ja puuteollisuuden ympärillä. Asutus ja rakentaminen on sijoittunut järvien reunoille sekä harjujen päälle. Tasaisia vedenläheisiä laaksoja on käytetty viljelyssä sekä ojitettu. Metsät ovat harventuneet tasaisesti sahan perustamisen jälkeen.

Nurmeksen ja Valtimon seudulla tiedetään olleen kivikautista asutusta. Pohjois-Karjalan vanhin tunnettu asuinpaikka Enon Sarvingissa on ajoitettu noin vuodelle 8700 eaa. Asutus on keskittynyt etenkin vesireittien varrelle. Varhaisimmat merkit viljelystä ovat noin kahden tuhannen vuoden takaa.

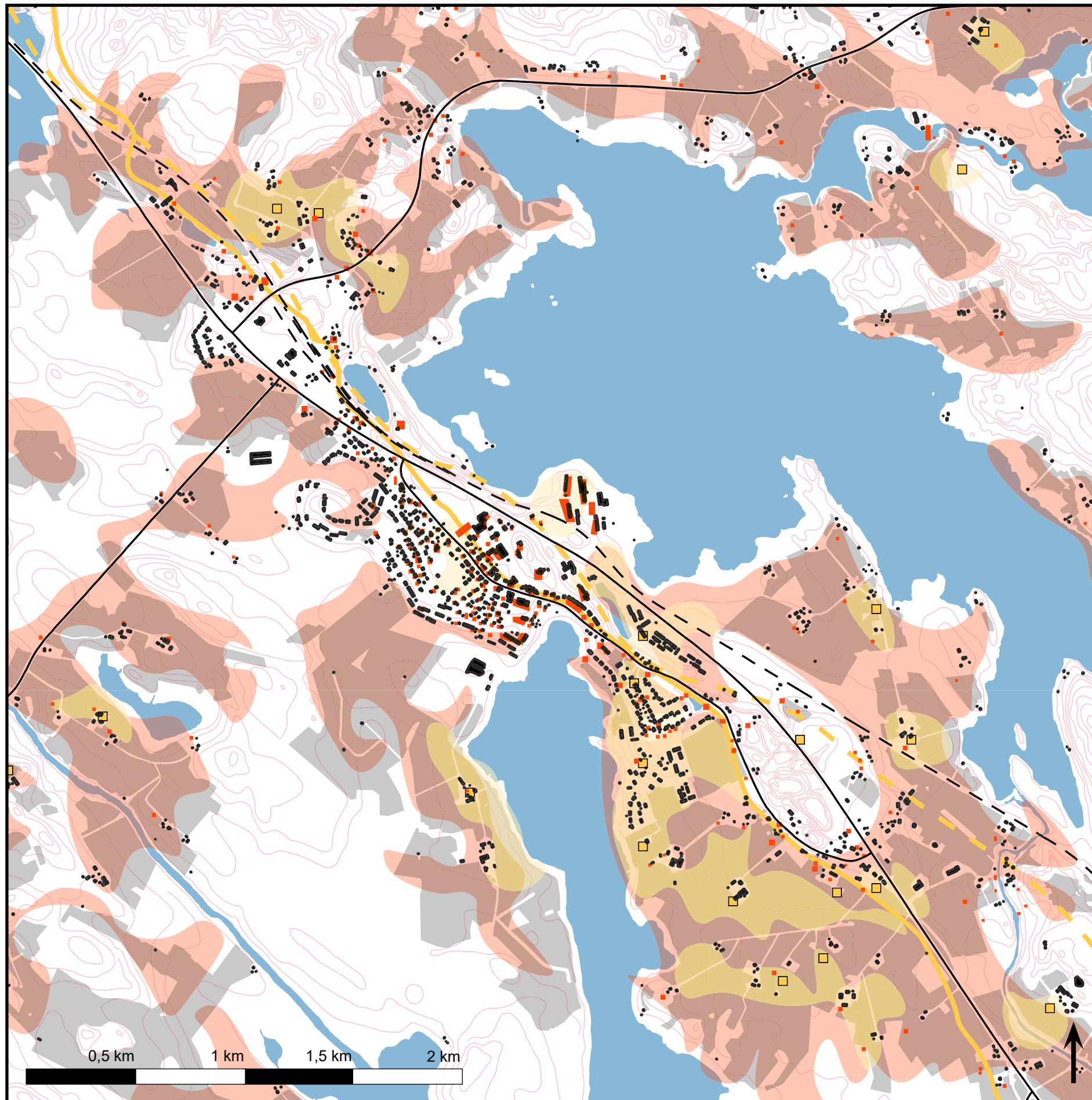
Ensimmäinen kirkko on rakennettu Nurmekseen 1640. Hautausmaa sijaitsee harjun päällä paikallaan yhä. Kirkkoja on ehtinyt tuhoutumaan lähes samalla paikalla kolme. Nurmeksen maalaiskunnan ohelle perustettiin vuonna 1876 uusi hallintorakenne, kauppalala. Kauppalaan ryhdyttiin rakentamaan Mikonniemelle olemassa olevan kirkonkylän lähistölle. Kauppalaan väestörakenne koostui varakaammasta kauppiasta, virkamiehistä ja käsityöläisistä ja poikkesi ympäröivän maaseudun talonpoikaisväestöstä. Kauppalassa toimi mm. räätäli, suutari, kellonsoittaja, puuseppä, kruununvouti, läkki-seppä ja asemamies.

Maatalous oli 1900-luvun loppupuoliskolle asti tärkein elinkeino Nurmeksessa. Kauppalaan teollisuustoiminta oli aluksi vähäistä. Saha oli kauppalan ensimmäinen merkittävä teollisuuslaitos. Se työllistää nykyään n. 100 henkeä. Maalaiskunnan puolelle perustettiin kaksi tiilitehdasta. Ennen tiilitehtaita maalaiskunnassa toimi meijeri, joka oli vuonna 1902 Suomen suurin. Liikenneyhteydet paranivat, kun Lieksasta Nurmekseen johtava rautatie valmistui vuonna 1911.

Nurmeksen kirkonkylä (nyk. Porokylä) paloi vuonna 1891. Palossa tuhoutui lähes koko kylä, mukaan lukien Nurmeksen silloinen kirkko. Porokylä oli ennen ja jälkeen palon kaupunkirakenteeltaan sekava. Kauppalaan rakentaminen puolestaan oli alusta alkaen järjestelmällisempää. 1930-luvulta eteenpäin Kauppala kasvoi voimakkaasti ja rakennustoiminta lisääntyi. Nurmeksen vanha kauppalala on nykyisin Suomen mittakaavassa merkittävä ja erityisen hyvin säilynyt puutalokaupunki. Tunnetaan myös "koivujen kaupunkina" sen leveistä kaduista.

Maiseman kulttuurihistoria

Valtimo

1:20 000

Kartta ja teksti: Noel Apell ja Olavi Pietiläinen

- Peltö, 1840-65
- Peltö, 1972
- Peltö, 2020
- Rakennus, 1840-65
- Rakennus, 1972
- Rakennus, 2020
- Tie, 1840-65
- Ratalinjaus, pitäjänkartasto
- Tie, 2020
- Junarata, 2020 (henkilöliik. lakk. 1993)

Puu-Nurmeksen aika alkoi vuoden 1876 jälkeen. Kauppala rakennettiin kahden järven Nurmesjärven ja Pielisen Vinkerlahden väliselle harjulle, jolla ei ollut aikaisempaa asutusta. Asemakaava oli ns. empirekaava, jonka suunnitteli Julius Basilier.

Uuden tulipalon ehkäisemiseksi kadut suunniteltiin leveiksi ja talojen tonttien väleihin jätettiin palokujia ja -toreja. Rakennuskanta on 1880- ja 1940-luvulta peräisin olevaa laudoilla päällystettyä hirsirakenteista puutaloa.

Pielisen rannalla sijaitseva Bomban karjalaiskylä esittää perinteistä karjalaista rakennus- ja ruokakulttuuria. Bomban kylpylähotelli on suosittu matkailukohde.

Valtimo erotettiin omaksi kunnakseen Nurmeksesta vuonna 1910. Junarata Nurmeksesta Kontiomäelle valmistui vuonna 1930 ja se kulki Valtimon läpi. Sotien jälkeen Valtimoon muutti siirtoväkeä Karjalasta, etenkin Suojärven kunnasta, yhteensä noin 1500 henkeä. Siirtoväestö hankki elantonsa pääasiassa maanviljelyksellä.

Valtimo sijaitsee paikalla, jonka ympärillä on ollut hyvää viljelysmaata. Harjun etelärinne, jolla kirkonkylä sijaitsee, on hyvä paikka rakentaa maaperän ja ilmasto-olosuhteiden puolesta. Sijainti tien ja myöhemmin rautatien varrella on edistänyt kasvua. Valtimo sijaitsee valtimonjoen vesistön varrella, joka on ollut muun muassa tärkeä tukinuittoreitti.

Lähteet:

<https://pohjoiskarjalanmuseo.fi/web/maakunnan-esihistoria/>.
<http://static.pohjoiskarjala.net/valtimo.fi/ru/historia.html>.
<https://www.nurmes.fi/historiaa>. <https://www.nurmes.fi/kauppala>

Karttalähteet:

Pitäjänkartasto 1840-1865 (MMH). Peruskartta 1972, Maastotietokanta (MML). Peruskartta 1992, Maastotietokanta (MML). Maastokartta (MML)

Arvokas kulttuuriympäristö

1:20 000

Suojeltu (RKY)

- Vanha Kauppala
- + Kirkko
- Rautatieaseman miljöö ja rakennukset

Paikallisesti arvokas alue, maisema tai kohde

- Sankarihautausmaa
- Satama
- Bomban karjalaiskylä
- Ritonien tsasouna
- Vaara

Paikallisesti tai maisemallisesti mahdollisesti merkittävä kohde

- Rantaraitti

Nurmeksien Vanha Kauppala sijaitsee Pielisen ja Lautiaisen välisellä harjujaksolla, vesireittien äärellä. Nurmeksien kaupunki onkin syntynyt aikoinaan erinomaisten kulkuyhteyksien varrelle. Nurmes tunnetaan koivujen kaupunkina ja harjua halkovaa päätieta reunustavat pitkät koivurivistöt.

Vanha Kauppala on historiallisesti arvokas rakennettu kulttuuriympäristö, jonka korttelisto Puu-Nurmes on yksi parhaiten säilyneistä puutalokokonaisuuksista Suomessa. Puu-Nurmes on rakennettu vuonna 1879 laaditun, nykyään suojellun asemakaavan mukaan (RKY). Alue sisältää useita historiallisesti merkittäviä kohteita, joista esimerkkeinä katuverkkoja jakavat palosolat, sekä kirkko harjun korkeimmalla paikalla. Pielisen ja Nurmesjärven välisellä kannaksella, aivan Pielisen rannalla sijaitsee suojeltu Nurmeksien rautatieasemamiljöö (RKY), ja laaja Sankarihautausmaa vanhoine tapulitorneineen harjujaksen pohjoispäässä. Vanhan Kauppalan ympäri kulkevalta rantaraitilta aukeavat näkymät järvien yli Nurmeksien seudulle omia vaaramaisemille.

Bomban paikallisesti arvokas karjalaiskylä on matkailumaisemana merkittävä alue, josta lähtevä Hiljaisuuden polku johdattaa Ritonien tsasounalle. Järvien läheisyydessä sijaitsevat pellot ovat mahdollisesti myös arvokkaita maisema-alueita.

Lähteet

Museovirasto. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY. Haettu 29.9.2021. http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1257

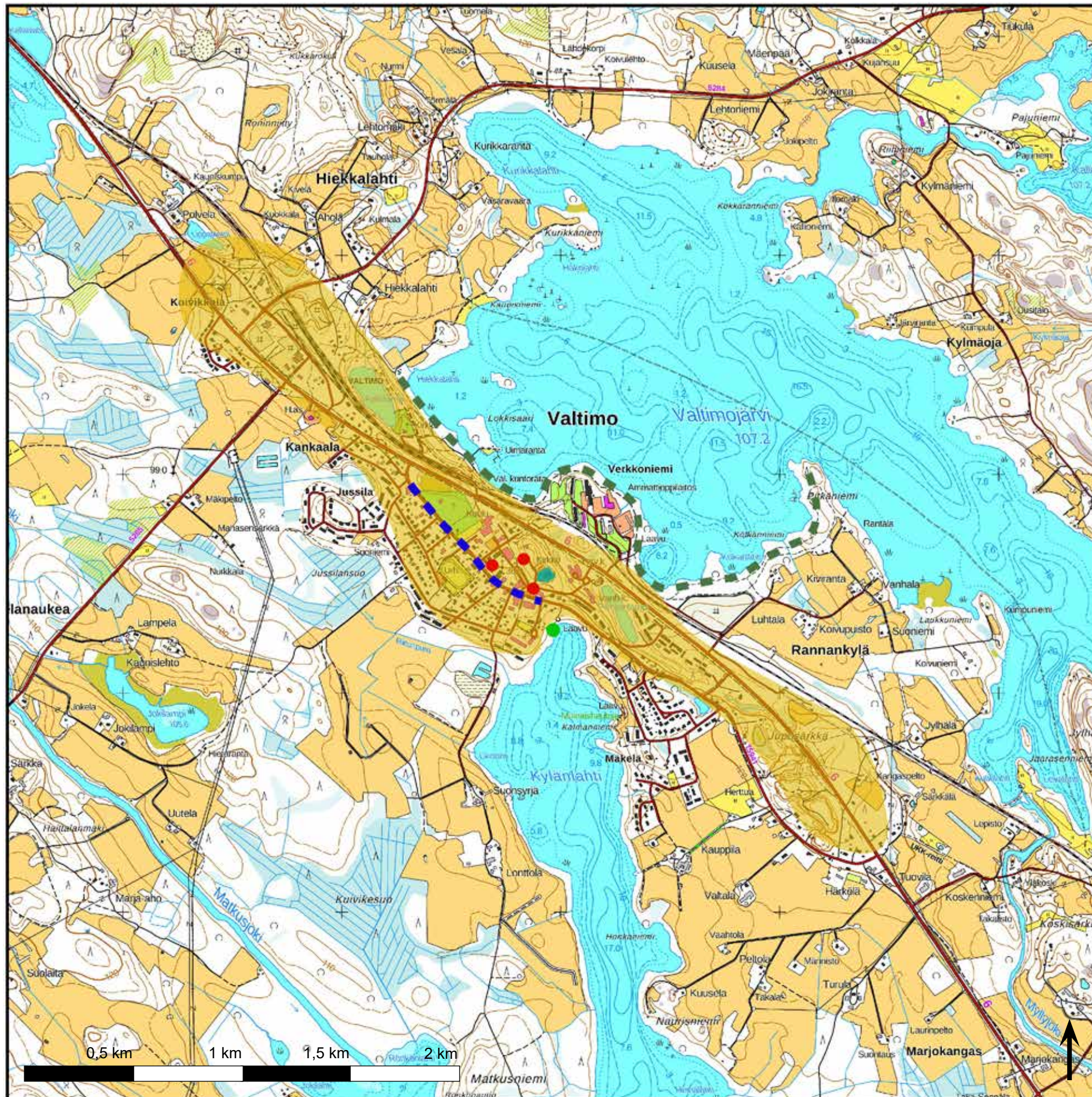
Kartta ja teksti: Jenni Karhapää

Näkymä Vanhasta Kauppalasta. Kuva: Stéfano Tsatsoulis

Arvokas kulttuuriympäristö

- Harjuaalue
- Kirkkomiljö
- Pellot
- Rantaraitti
- Kauppatu
- Näköalapaikka
- Arkkitehtuurikohte
- Kunnantalo
- Seurakuntatalo
- Lippakioski

Valtimon kulttuuriympäristö sijoittuu harjuaalueelle Valtimojärven ja Mustajärven väliin. Kylänrinteen lava tarjoaa upeat näkymät Mustajärvelle itä-etelä suunnassa. Myös harjun huipulla sijaitsevalta Valtimon kirkolta on kauaskantoisia näkymiä.

Nurmeksen kulttuuriympäristöön kuuluu seuraavat merkittävät arkkitehtoniset kohteet: harvinainen, Reino Alhaisen suunnittelema puurakenteinen lippakioski n. vuodelta 1952, Arkkitehtitoimisto Olavi Norosen suunnittelema kunnantalo vuodelta 1987, sekä Kaisa Harjanne ja Maija Suurlan suunnittelema seurakuntatalo vuodelta 1967.

Lähteet:
Pohjois-Karjalan maakuntaliitto, Pohjois-Karjalan maakuntakaava 2040 1. vaihe

Valtimo

1:20 000

Kartta ja teksti: Stefano Tsatsoulis

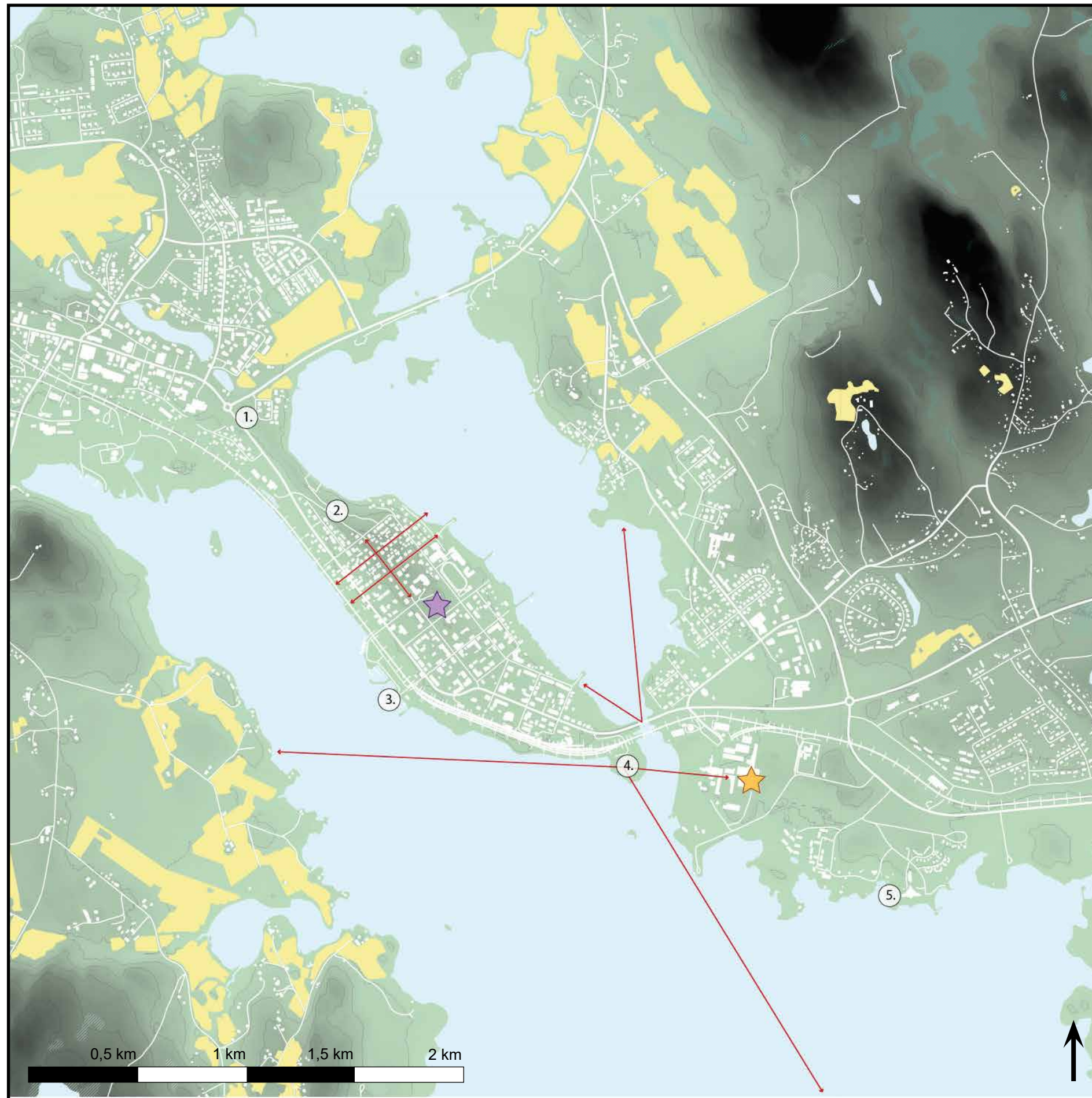

Lippakioski. Kuva: Stefano Tsatsoulis

Kunnantalo. Kuva: Stefano Tsatsoulis

Maiseman ominaispiirteet

1:20 000

Kartta ja teksti: Venla Vendelin ja Lotta Lipsanen

Nurmeksien vanhan kauppalaan, Valtimon pitäjän kirkonkylän sekä niiden lähialueiden maisemaa hallitsevat vaarat ja harjut sekä veden läsnäolo. Nurmeksien vanha kaupala sijaitsee Pielisen ja Nurmesjärven välissä. Valtimon pitäjän kirkonkylä sen sijaan sijoittuu Haapajärven ja Valtimojärven väliin. Maisema rajautuu horisontissa näkyviin vaarojen siluetteihin. Sekä Nurmeksien että Valtimon asutus ja palvelut sijoittuvat kangasmaastoisille harjuille, jotka suuntautuvat kaakko-luode-suuntaisesti.

Nykytilaa Nurmeksessa leimaa pikkukaupungin tuntu. Vanhassa kauppalaan koivubulevardin varrelle sijoittuvat kaikki oleelliset palvelut. Valtimon kylänraitti on aikaa nähnyt ja monet rakennuksista ovat päässeet autioitumaan. Sekä Nurmeksessa että Valtimossa on kuitenkin myös merkittäviä uusia rakennushankkeita kuten Nurmeksien kulttuuritalo ja Valtimotalo.

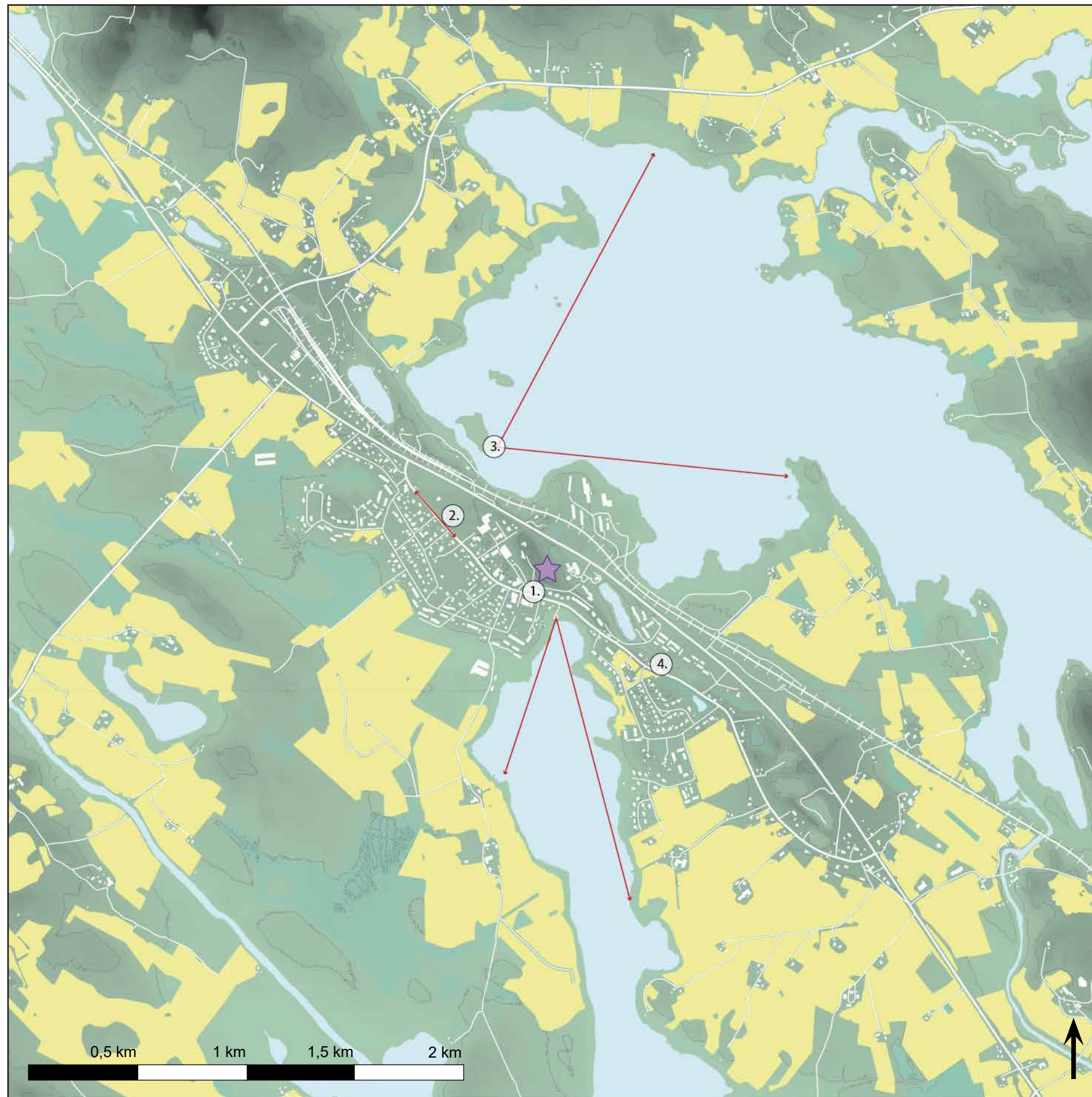
Nurmeksien kauppalaan alue on rakentunut ruutukaavan mukaisesti ja niinpä suorien teidenpäädyistä on mahdollista nähdä avautuva järvimaisema. Veden äärellä olo ja asumisen sijoittuminen harjulle mahdollistavat pitkien näkymien muodostumisen, vaikka runsas puusto usein kuitenkin peittää näkymiä. Vastapainona taas sille toimii vanhan kauppalaan rantaraitilta avautuva jatkuva näkymä järville.

Näkymä Nurmesjärvelle. Kuva: Venla Vendelin

Maiseman ominaispiirteet

- korkeusvaihtelut
- suo
- kasvillisuusalue
- pelto
- vesistö
- rakennus/tie
- näkymälinja

merkittävät paikat

- 1. Valtimotalo
- 2. hautausmaa
- 3. Lökkisaaren uimapaikka
- 4. Valtimon viljamakasiini

maamerkit

- kirkko

Nurmeksen kirkko. Kuva: Venla Vendelin

Valtimo

1:20 000

Kartta ja teksti: Venla Vendelin ja Lotta Lipsanen

Matkailumaisema

Nurmes

Matkailukohteet kartalla

- 1 Ikolan museo
 - 2 Nurmes-talo
 - 3 Ev. lut kirkko
 - 4 Kauppалantalo
 - 5 Kauppatori ja Laulupuu
 - 6 Ortodoksinen kirkko
 - 7 Veturitali
 - 8 Bomban kesätori
 - 9 Bomban talo
 - 10 Bomban tsasouna
 - 11 Bomban kesäteatteri
 - 12 Break Sokos Hotel Bomba
 - 13 Hyvärilän Nuoris- ja matkailukeskus
 - 14 Nurmeksen vanha kellotapuli
 - 15 Nurmeksen rautatieasema
 - 16 Kotilanvaaran hiihtokeskus
 - 17 Nurmeksen pienvenesatama
- Rautatie

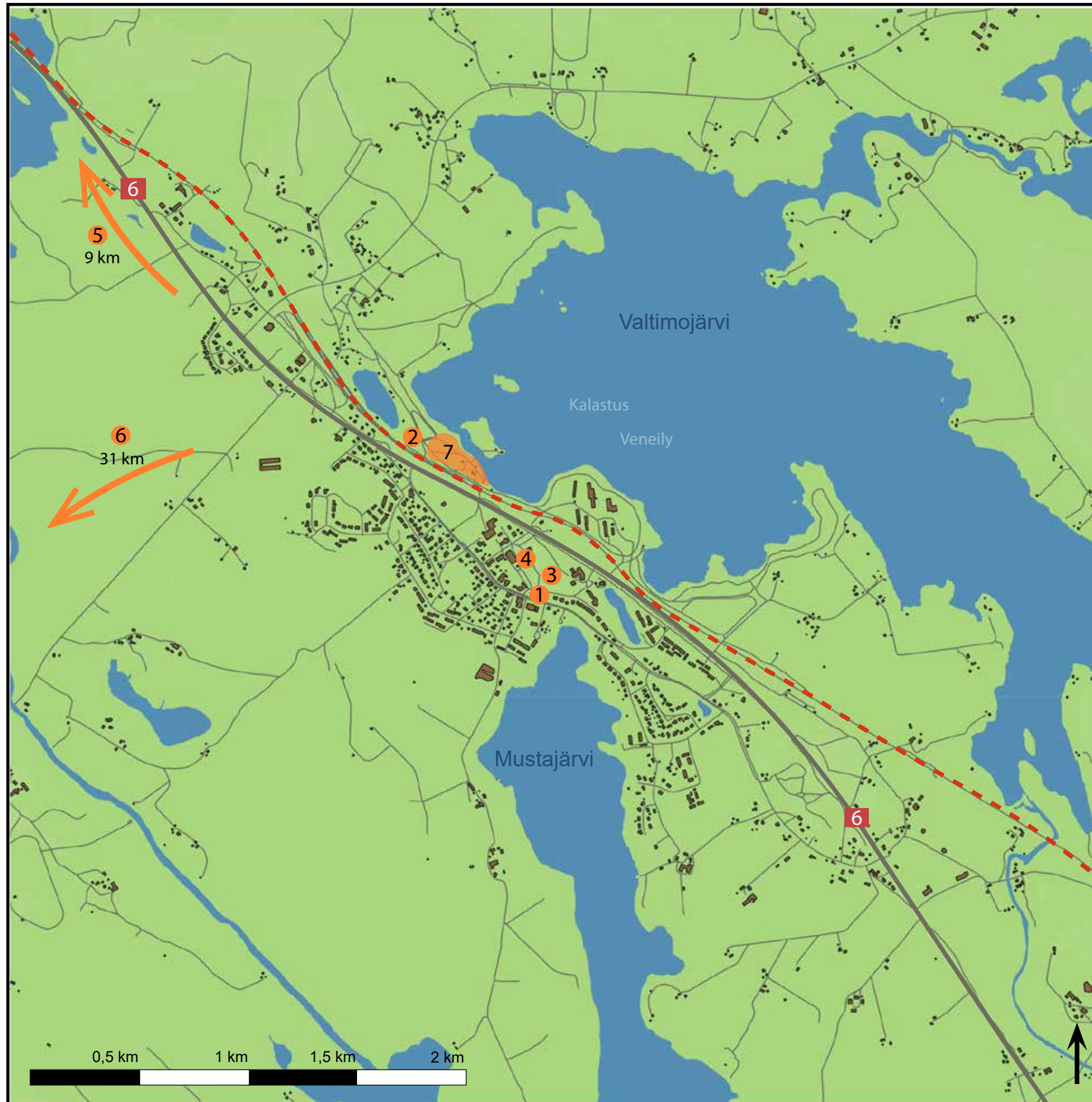
Nurmeksen upeat maisemat ovat merkittävä osa alueen matkailua. Vaarat ja syksyisin maiseman valtaava ruska houkuttelevat alueelle retkeilijöitä. Alueelta löytyy kattavasti erilaisia luontopolkuja niin lapsiperheille kuin kokeneille patikoijillekin. Retkeillessä on mahdollista tutustua myös karjalaiseen kulttuuriin esimerkiksi majatalojen välisellä pyörävaelluksella. Nurmeksesta noin tunnin ajomatkan päässä sijaitseva Kolin kansallispuisto houkuttelee alueelle myös lisää matkailijoita. Valtimossa matkailijat voivat pysähtyä tutustumaan esimerkiksi Valtimon puurakenteiseen kirkkoon. Pielisen läheinen sijainti mahdollistaa myös matkailijoiden keskuudessa suositut kalastus- ja veneretket. Jatkuu →

1:20 000

Kartta ja teksti: Jonna Kankaanpää ja Lotta Nikulainen

Matkailumaisema

Valtimo

1:20 000

Kartta ja teksti: Jonna Kankaanpää ja Lotta Nikulainen

Matkailukohteet kartalla

- 1 Kuntalaisten talo
- 2 Pyhän Kolminaisuuden kirkko
- 3 Valtimon kirkko
- 4 Valtimon seurakuntatalo
- 5 Puukarin pysäkki
- 6 Tiilikkajärven kansallispuisto
- 7 Frisbeegolfrata
- - - Rautatie

→ Nurmeksien matkailun keskittymä Bomban karjalaiskylä sekä sen päänähtävyys Bomban talo tarjoavat matkailijoille mahdollisuuden tutustua paremmin karjalaiseen arkkitehtuuriin sekä kulttuuriin. Ohessa toimii suosittu kylpylähotelli Break Sokos Hotel Bomba, josta matkailijat voivat vuokrata esimerkiksi veneitä ja pyöriä, joilla tutustua paremmin alueen kauniiseen luontoon.

Bomba-Hyvärilä Masterplan II 2035 kehitystavoitteet tulevat vaikuttamaan Nurmeksien matkailuun tulevaisuudessa. Valtatie 6, kantatie 75 ja 73 ovat kehittämisen ja ylläpidon kohteina. Nurmeksien sijoittuu näiden kolmen tien leikkauspisteeseen ja tiet ovat tärkeä osa Nurmeksien matkailua. Merkittävä osa Valtimon matkailua on taajamaa lävistävä Valtatie 6, joka on tärkeä liikenneyhteys asukkaille ja matkailijoille. Hankkeen tavoitteina on myös kehittää muun muassa Nurmeksien satamapalveluita, sisävesiristeilyjä ja kaupungin kevyen liikenteen väyliä.

Kiitos Nurmeksen
kaupungille mukavasta
vierailusta!

